

Вольга Таполя

Листы (1946—1948)

1. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

Лянінген, 30.8.1946.

Даражэнкі спадар Віцьбіч!

Перш за ўсё даруйце, высокашаноўны спадару, што гэтак называю Вас, але душа надта па сваіх людзёх засумавала, і гэта ў мяне неяк міжволі атрымалася.

Вялікае, шчырае дзякую за Ваш ліст і часапісы. Была я надзвычай усьцешаная й радая, і нават спаць кладучыся, не разлучаюся з часапісамі й з Вашым лістом, трymaочы іх у сябе пад падушкай. Усьлед за Вашым лістом атрымала яшчэ ліст ад Ніны Якубовіч зь Міонхэну, былой маёй супрацоўніцы. Такім парадкам, сувязь зь беларусамі аднавілася. А то ад лютага мінулага году, ужо 1,5 зь лішком гады, жыву я між немцаў і лістуюся толькі зь немцамі. Праўда, адзін ліст атрымала ад Міколы Карапенкі, але гэта было яшчэ да капітуляцыі, таксама ў лютым 1945 г. Зь беларусоў за ўвесь гэты час нікога не сустракала. У апошні час пазнаёмілася з аднай расейскай мастачкай, але мы зь ёй надзвычай розныя людзі — не зышліся, і яшчэ з адным украінцам, які, між іншага, паведаміў мне пра існаванье Вашай арганізацыі й прынёс газету «Украінскі вісті», дзе я аб Вас прачытала й зараз жа даслала ліст у рэдакцыю гэтай газеты з запытаннем пра Ваш адрес. Такім парадкам я знайшла Вас. А то думала, што ўсё ўжо скончана, што ніколі не сустрэну нікога з вас, і па-беларуску ніколі ў жыцьці больш гутарыць не давядзеца... Нават свае творы па-нямецку пісала я ўвесь гэты час, бо думала ж — ніхто больш ніколі тут па-беларуску чытаць ня будзе, думала я, што Вы мо' дзе ў Амэрыцы ці ў Францыі... Цяпер адразу хацела я пісаць Вам, — і так гэта съмешна й прыкра, — не было ў мяне жаднага кавалку паперы й канвэрта, уявіце сабе!.. Мусіла чакаць, пакуль прыдбаю, бо купіць няма дзе.

Зразумела, я хачу ўвайсці ў літаратурнае згуртаванье, якое Вы аднавілі, і дашлю Вам заяву... А мо' сама прыеду ў госьці,

калі гэта магчыма. Бо дачурка мая, аб гэтым мне так цяжка, так балюча пісаць, — памерла... Гэта была адзінай мая надзея і ўцеха, цяпер я нікагуткі й нічагуткі ў жыцьці ня маю. Зусім адна, для ўсіх чужая... Але, вось, паколькі зусім адна, нікім і нічым ня звязаная, магу Вас наведаць, калі ёсьць у Вас дзе спыніца на начлег, гатэль які ці што, — у нас, прынамсі, гэтага дабра хапае, калі ёсьць дзе паесыці на маю картку, — я ж жыву на картку, я з УНРРА* нічога агульнага ня маю, — і калі ня вельмі дорага да Вас прыехаць, бо з грашыма ў мяне вельмі скупа, кожны пфэнінг даецца мне зь вялікай цяжкасцю, але дзеля таго, каб пабачыцца з Вамі, я гатова ўсім ахвяраваць, бо гэта будзе мне вялікай уцехай. Калі ласка, напішэце мне наконт гэтага, і як трэба да Вас ехаць, — я сабе не ўяўляю, дзе Вы знаходзіцесь, выходзіць, Нямеччыну знаю дрэнна...

Як я жыву, — пытается Вы ў мяне. Увесь гэты час у маленьkim, вельmі прыгожым гарадку Лянінген, на беразе быстра-цечнага Дунаю. Мясцовасць вакол надта малдунічая, і сам гарад мне вельмі падабаецца, зь ягонымі старадаўнімі арыгінальнымі вежамі, брамамі, цэрквамі, зь вялікім замкам на ўзбярэжжы рэчкі. У гэты гарадок прыехала я яшчэ цяжарная і, пакуль нарадзілася дзіця, знаходзілася ў гэтак званым Eintbindungsheim — установе для цяжарных і родзячых жанчын, пасыля радзінаў захварэла й трапіла ў больніцу ў гэтым жа гарадку, дзе ляжала 10 месяцаў і дзе мяне 2 разы апэрavalі. Трэба Вам сказаць, што больніцы тут вельмі добрыя, і дактары — выдатныя, я ўпізненая, што нават ні ў Бэрліне, ні ў Маскве мне не зрабілі б аперацыі гэтак добра, праста па-майстэрску, як тут, так што пасыля цяжкай аперацыі я хутка акрыяла й нават рубцоў бадай зусім ня знаць, а калі ляжала я гэтак доўга, дык толькі таму, што запэрavalі мяне ўжо ў апошні час, раней усё думалі, можа, так абыдзецца, бо сэрца было слабое. Пасыля таго, як ачуяняла, тры месяцы працавала ў той жа больніцы за сястру, дапамагала таксама доктару, які, між іншага, зрабіў мне так многа добра, як нікто. Пасыля, з-за зайздрасці й плётак, бо мелася я ў больніцы надзвычай добра, — мусіла я адысьці. Тады працавала нейкі час прыватнай даглядачкай хворых, пасыля давала лекцыі расейскай мовы для немцаў, а цяпер малюю, толькі фарбаў і пэндзлю людзкага бракуе. У гэткі способ за-рабляю я трохі й жыву, зразумела, надта бедна, бывае й голад-

* УНРРА — міжнародная арганізацыя, якая апекавалася перамешчанымі асобамі ў паваеннай Нямеччыне.

на й бяз грошай часам, без адзінае маркі, усё бывае, але я ні на што ня скарджуся й УНРРАўскім пайком не зайдрошу, — я й не спрабавала нават іх атрымаць, гэтак я нічым ня звязаная і нікому нічым не абавязаная і жыву не на становішчы эмігранткі, якое лічу вельмі хісткім. Аднаго баюся я, што замерзну ўзімку, бо пакой маю бязь печы, толькі малюсеньку плітку дастала, але яна толькі для гатаванья, не для цеплыні.

Мінулую зіму правяла я ў пакой майго старога 80-гадовага гаспадара, але, на жаль, добры дзядок памёр, а ягоная пляменьница, якая цяпер жыве тут, — сапраўдная ведзьма, у яе не пагрэшэшся. Тут адзіночкам безь дзяцей цёплых пакояў не даюць. Каб жыла мая дачушка, усё б я мела, а зь ёю разам усё страціла... Вый не ўяўляеце сабе нават, якая я была шчаслівая, не зважаючи на цяжкасць і небяспекі. Цяпер няма яе, майго шчасльця.

Хочацца мне Вам расказаць, як я трапіла ў Лянінген. Да Вюрцбургу даехала разам з іншымі беларусамі, між якіх была й Арсеньева. У Вюрцбургу беларусы разъబіліся на групы і паехалі хто куды. Мяне, цяжарную кабету, зразумела, нікто не хацеў з сабой браць. Я ж, дурная, страшэнна баялася адзіноты, баялася без сваіх людзей застацца і ўсё старалася за каго-небудзь учапіцца. Вось і «ўчапілася» за адну беларуску — прозьвішча ейнае забылася, а звалі яе Маруся, муж ейны ў рэдакцыі беларускай газэты ў Бэрліне працаўаў. Маруся мяне не адштурхнула, як быццам лагодна згадзілася ўзяць з сабой у Вальгайм. Увядалася за ёю й Вера — тая цяжарная кругленька, маленькая жанчына, што акалачвалася ўвесь час пры Цэнтраль-най Радзе, — памятаце? І вось утрох мы прыехалі ў Вальгайм, нават, учатырох, бо з Марусяй была яе малая дачка. Маруся сказала мне, што ў Вальгайме ў больніцы ў яе ёсьць знаёмыя, якія, між іншага, зьяўляюцца і маймі знаёмымі, і што яны дапамогуць нам. Прозьвішча, між іншага, сказаць нізавонта не хацела. «Убачыце», — казала яна. Больніца знаходзіцца не непасрэдна ў Вальгайме, крыху далей, вось, як мы прыехалі, высыветлілася, што праехаць туды немагчыма, праезд забаронены. Маруся напісала да сваіх знаёмых ліст і начала чакаць адказу, але нам зь Верай заяўляла, што нас з сабой болей не бярэ і назваць імя супольных знаёмых наадрэз адмовілася. Мы зь Верай змушаныя былі звярнуцца ў NSV. Паколькі Вера была «остаўка», я адна пасувалася ўсюды гаварыць першая, я зь ёй была «уліпла». Нас адразу ж накіравалі ў Даахаў, у самы жахлівы ў Нямеччыне ў той час лягер. Каб я туды трапіла, то

сённяня ўжо не жыла б. Але атрымалася іначай. Пайшлі мы на вакзал. Маруся была з намі, бо ў яе не было яшчэ прытулку. Я мусіла купіць білет і чакала цягніка, каб ехаць у Дахаў, бо мне сказаі, што маё становішча такое, па сутнасці, жахлівае... Прыехалі мы ў Аўтсбург, начавалі ў гатэлі. Уначы зноў бамблі... Сядзелі ў келеры, у дом трапіла бомба, засыпала выйсьце. У муры зрабілі дзірку, вылезылі — навокал шугала полымя... Беглі праз агонь, літаральна захлынаючыся ад дыму, і вогненая языкі лізалі нашыя твары. Мне стала кепска, я не могла бегчы, павалілася, страціла прытомнасць. Мой спадарожнік не пакінуў мяне, выцягнуў, рызыкуючы ўласным жыццём... Але палова тых, што былі з намі, загінулі...

Назаўтра доктар вадзіў мяне — гэта ж быў доктар, гэты вы-
сачэзны мужчына, мой спадарожнік, — па розных установах, —
я й па сённяня ня ведаю, што гэта за ўстановы былі, але там мне
надавалі розных папер і накіравалі, урэшце, у Лянінген, у
Eintbindungsheim. Доктар пасадзіў мяне ў цягнік і разывітаўся
са мной... Папрасіў яго наяды жонцы прывітаныне перадаць... І вось
так я трапіла ў Лянінген. А як ляжала ў больніцы й як прыйшлі
амэрыканцы, раптам аднаго дня ў гэтую больніцу зъявіўся й
мой выратавальнік і застаўся працаўца тут за лекара... І цяпер,
як і раней, ён шмат дапамагаў мне, як ніхто ў май жыцці. Па
сённяня ён тут, але мае цяпер шмат непрыемнасцяў, зволілі яго
з працы, да таго ж яшчэ цяжка захварэў і ляжыць у гарачы,
што мяне вельмі засмучас. А жонка ягона якраз другое дзіця
нарадзіла, і таксама захварэла. Добрым людзям не шануе...

Вось якая мая гісторыя. Тут пра мяне й гэтага доктара шмат
плётак нарабілі, і ўсё беспадстаўна, бо ён — ня мой кахранак, ён
мае сям'ю, у нас зь ім толькі таварыства, сяброўства добрае,
але людзі не разумеюць, што апрош дачыненіняў мужчыны й
жанчыны ёсьць яшчэ нейкія вышэйшыя, чалавечыя... А я праз
дурных брахуноў добрую пасаду страціла...

Пішэце мне, калі ласка, я буду вельмі радая Вашаму пісьму.
Ці можна Вас наведаць? Бо мне вельмі сумна па сваіх. Тады
прывязу, а не, дык дашлю Вам творы.

Сардэчнае прывітаныне маім знаёмым, асабліва Сяднёву й
Адамовічу. Усяго найлепшага.

Вольга Таполя

НА ЧУЖЫНЕ

Я адна. Прада мною — чужына.
Згас у хмараҳ астатні прамень.
Ў нейкай шэрай імглістасці гіне
Кожны момант жыцця, кожны дзень.
Ўсё мінула. Ўсе радасці — міма...
Успаміны, як шолах травы...
Толькі кліча мяне радзіма
Працаўца, не спушчаць галавы.
Прамінецца ліхая гадзіна,
Усьміхненца нам шчасцце ізноў!
Не загіне надзея адзіная
Ў бурапеністым моры гадоў!...

2. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

Лянінген, 9.9.46.

Высокапаважаны сп. Віцьбіч!

Сённяня атрымала ад Вас часапісы, што мяне зноў страшэн-
на ўсьцешыла і ўзрадавала. Сардэчна дзякую за іх.

Напісала Вам даўжэзны ліст яшчэ раней. Чакаю зъ-
нецярплювасцяй адказу. Як Вы там маецеся? Пішэце аб сабе
падрабней, мяне ўсё вельмі цікавіць. Тут, на чужыне, кожная
вестка ад і аб сваіх — вялікая радасць.

Пішу цяпер мала, ўсё малю. Сённяня закончыла адну карці-
ну, якая атрымалася ў мяне так добра, што я й сама не чакала.
На жаль, сённяня мушу яе аддаць, бо гроши патрэбны.

Можа, можаце Вы даслаць пару канвертаў? Бо ў нас няма
дзе дастаць.

Пішэце, даражэнкі сп. Віцьбіч. Гэта ж я атрымала ад Вас
толькі адзін кароценькі ліст. Усяго найлепшага! Прывітаныне
знаёым. Моцна цісну руку. Прывітаныні Вашай сям'і.

Вольга Таполя

3. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

Лянінген, 14.10.46.

Даражэнкі спадар Віцьбіч!

Шчыра дзякую за Ваш, хоць і кароценькі, ліст і за перасылку
часапісаў. Ужо думала, Вы ўсё мяне адцураліся, адракліся, і была
вельмі засмучоная. Бо нялёгка быць у самоце на чужыне...

Спадзяюся, што хутка прышло або прывязу Вам што-небудзь... Страшэнна няма часу. Марна ідзе час, і ня робіш нічога карыснага, і часу няма, бо жыцьцё цяпер зацяжкае, каб пра-жыць, трэба як рыба аб лёд біщца: і ў чарзе ўсюды адстаяць, і дроў з лесу нацягаць, і адзінныя панчохі бясконца цыраваць. Усё такая страшэнная проза, але безъ яе не абысьціся. Добра было, як жыла мая любая маці, якая аб усім клапацілася, тады магла я пісаць... А цяпер? Трэба й зарабіць як-небудзь... Зарабляеш прымітыўна, бо гэта хутчай. Але вось цяпер адзін немец, гер Долінгер, які рэдагуе адзін натуралистычны нямецкі часапіс, запрапанаваў напісаць два артыкулы за добры гана-рар, дык неяк часу не давяру, а як ляжала ў больніцы, дык ужо даўгія вершы ў нямецкай мове пісала — думала, па-беларуску ніхто тут чытаць цяпер ня будзе, і ня ведала, што беларусы тут ёсьць. Затое як даведалася, дык узрадавалася вельмі.

Сённяня напісала ўжо 3 лісты ў нямецкай мове — у мяне вя-лікая карэспандэнцыя, але магу пісаць толькі позна ўвечары, а з творамі тады не выходзіць, бо занадта стомленая, і съяцло дрэннае, ня бачу нічога, пішу лісты, як съляпая, без кантролю вока. Сённяня мушу яшчэ Сядуры напісаць — ён мне таксама напісаў, недзе даведаўся мой адрес. Нехта зь беларусаў быў у мяне, але, на жаль, мяне не было дома, і я нават ня ведаю — хто. Мне здаецца, што Сядура.

Пакуль што ўсяго найлепшага!

Моцна цісну руку. Шчырае прывітаньне Вашай сям'і й майм замейм.

Ваша Вольга Таполя

P. S. Прабачце, адно няскромнае запытаньне: я думаю, у Вашых часапісах ня плоціца ганарапаў, усё ж ці так? Ці Вы ўсе — людзі забясьпечаныя, усё атрымліваеце ад УНРРА і ў грошах ня мaeце патрэбы? Але ў мяне становішча надзвы-чайнае, сённяня, прыкладам, да зарэзу патрэбны 20 марак, а ўзяць няма дзе, хоць плач. Я мушу адмовіцца ад надзвычай патрэб-най рэчы. B. T.

МАТУЛІ

Колькі казак цудоўных ты мне расказала
Аб мінуўшчыне слайнай, далёкай, свой,

Колькі песьняў прыгожых ты мне прасипявалася
Над дзіцячай калыскай маёй!
Колькі дзіўных мэлёдыяў, дзіўна-пяшчотных
Праз цябе заўладала маёю душой!
Безъ цябе чарада год маленства гаротных
Не здаецца шчасльвай і съветлай парой.
Ты была мне нязгаслай съятлістаю зоркай,
Незаменний сяброўкай была ты маёй,
Маёй долі цяжар і суровай, і горкай
Палягчаўся, зъмяншаўся табою адной.
Ты была мне, як сонца вясною,
Навучыла бязьмежна, бяскрайна кахаць...
Усё, што маю ў жыцьці, — усё мне дана табою,
Больш, чым ты мне дала, немагчыма даваць!
Ах, цябе ўжо няма! Ды жывуць твае слова,
Твае песні і казкі у сэрцы жывуць,
Будзяць любасць да роднага Краю, да мовы,
Надаюць мне бадзёрасць, да працы завуць...
Так, цябе ўжо няма... Блізь цябе мае дні
Ў небыці ўжо даўно патанулі,
Але вечна гараць успамінаў агні
Аб бязьмежна каханай матулі.

4. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

Лянінген, 30.12.46.

Дараражэнкі сп. Віцьбіч!

Віншую Вас і Вашую сям'ю з Новым Годам і жадаю Вам многа шчасльця і ўсяго самага найлепшага.

Шчыра дзякую за перасылку часапісаў. Яны мяне заўсёды вельмі радуюць. Распачала я адну аповесць, спадзяюся, што хутка дашлю яе Вам, і яшчэ тое-сёе. Мне ўсё некалі, з аднымі дровамі ліха ведае колькі кlopataў, кожны дзень мушу 5—6 кілямэтраў па іх хадзіць, гэта ў адзін толькі канец, а ў два, то і ўсе 12 будзе, і зарабіць яшчэ тое-сёе мушу, а зарабляю гэтак мала, што на пражыцьцё не хапае, таму мне й жывеца так дрэнна, жаданняў і думак шмат, але час ідзе, і нічога плённага не магу рабіць.

Надта сумую па сваёй дачушцы. Людзі кажуць: «Гэта й добра, што яна памерла, бо жыць цяпер зацяжка». Але гэтак кажуць толькі тыя, што маюць толькі галаву, але жаднага сэрца ня маюць, мне здаецца — Вы мяне зразумееце, хоць самі й ня

маеце дзяцей. Да Вас я маю нейкую асаблівую сымпатью, не закаханая я ў Вас, не падумайце, але мне здавалася й здаецца, што Вы неяк лепей ад іншых. Скуль у мяне ўзялося гэткае перакананьне, я й сама ня ведаю, але здаецца мне, што яно спрэядлівае. Мне вельмі хацелася б Вас пабачыць, ды ніяк не зъбяруся прыехаць, усё грошай няма. Сёння трэба за кватэр у плаціць, дык няма дзе 10 марак узяць. Але к вясъне ўжо неяк, напэўна, зъбяруся, калі дажыву. А цяпер і надзець нічога цёплага няма.

Ну, пакуль што ўсяго добрага.
Моцна цісну руку.

Вашая Вольга Таполя

Шчырае прывітаньне Вашай сям'і і ўсім знаёмым.

5. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

Лянінген, 25.1.47.

Даражэнкі сп. Віцьбіч!

Я жыву цяпер на новай кватэры — Frühlingstr., 13, bei Huber. Маю шмат лепей, як мела. Адзін раз у жыцьці мне паshanцавала.

Мяне наведалі Сяднёў і Манькоў. Была я радая ў сваёй адзіноце, але атрымалася яно зусім ня так, як мне думалася й хацелася, і, мне здаецца, я зрабіла на іх кепскае ўражаньне. Была я вельмі змучаная перацягваньнем на новую кватэру, знэрваная праз старую хатнюю гаспадыню, згаладаваная, бо з харчамі ішло ў апошні час дрэнна, і мела ўвогуле шмат непрыемнасцяў, і таму не магла быць такой, як я хацела, як я сапраўды ёсьць, як мушу быць. І была яшчэ адна прычына...

На наступным тыдні мяне будуць яшчэ раз крыху апэраваць. Але гэта мне зусім ня страшна.

Я ўсё яшчэ «зъбіраюся» да Вас прыехаць. Але прыеду, напэўна, толькі як крыху пацяпле — цёплай вопраткі ня маю.

Пішу тое-сёе для Вас. Але адначасова таксама нешта выключна для сябе, для сваёй душы, што ня пойдзе ў друк. Таму ідзе марудна, дык мела шмат перашкод, якія, аднак, спадзяюся адхіліць.

З сардэчным прывітаньнем

Вольга Таполя

6. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

22.2.47.

Даражэнкі спадар Віцьбіч!

Даруйце мне таксама, што я гэтак называю Вас, але я не могу інакш, бо адчуваю да Вас вельмі глыбокую таварыскую прыязнь. Гэта кажу зусім шчыра — я нікому яшчэ ніколі не казала пустых незаслужаных камплімэнтаў, гэта не ў мaim характеристы. Сардэчна дзякую за Ваш мілы ліст, які мяне моцна ўсыцешыў. Я атрымала яго зараз жа пасля апэрацыі й з-за моцнага болю ледзь магла чытаць. Але прачытала й нават на боль крыху забылася.

Вы пытаетесь, што за апэрацыю мела я? Гэта была цяжкая апэрацыя. Пад грудзідзю ў мяне ўтварылася невялікая балючая пухлінка. Цяпер яе выразалі й паслалі на дасьледаваньне, каб даведацца, ці яна была дабраякасная ці злаякасная. Калі дабраякасная, дык усё добра, калі ж злаякасная, дык патрэбна яшчэ рэнтгенаўскэ лячэньне, а мо' яшчэ раз рэзаць. Але адказу яшчэ няма.

Пасля апэрацыі мела я моцныя болі, але цяпер ужо прайшли. Швы ўжо зьнятые, і я ўжо здаровая, але вельмі схудалая й згубіла шмат крыва, а перад апэрацыяй хварэла на ціск крыва...

Адначасна высылаю Вам свае «Гумарэскі», якія я напісала пасля апэрацыі, лежачы ў ложку, — бо мела час, ніхто не перашкаджаў, ляжала й пісала. Таксама шлю Вам свой верш... Я напісала яго ў 1945 г. У больніцы, у нямецкай мове, як і шматлікія свае вершы, а цяпер у часе хваробы зрабіла па-беларуску... Я пісала па-німецку толькі таму, што мне, дурной, здавалася, я ніколі ўжо ня стрэну больш беларусаў... Гэты верш напісала я аднаму доктару. Тут ёсьць аўтабіографічныя моманты, але я ўсё ў голая праўда. Свой асабісты лёс у гэтым вершы спалучыла з пачуццём другой дзяўчыны, якая па-вар'яцку кахала гэтага доктара й была на т шчасльявай, калі ён яе апэраваў... Між іншым, гэтая дзяўчына зрабіла мне шмат кепскага, і менавіта празь яе страдала я сваю цудоўную працу ў больніцы... Але на момант я як быццам пераўтаплацилася ў сваю «врагінню», і напісала гэты верш... А сёё-тое й мне адпавядае. Зъвярніце ўвагу на рыфмы, яны ў большасці съвежыя й арыгінальныя... Гэты доктар — напалову беларус, ягоная маці была беларускай, і ён на т нарадзіўся на Беларусі. У акруговай больніцы ён ня мае права афіцыйна працаваць, працуе заміж сваёй жонкі, тутэйшай немкі, якая лічыцца ў штаце й атрымоўвае пэнсію. Калі

ўсе мяне пакінулі ў цяжкім стане, гэты доктар выратаваў мяне, без яго я сёньня не жыла б ужо. І пасыль ў нас зь ім былі сяброўскія дачыненныі, толькі сяброўскія, кажу па шчырасці. Ён мае сям'ю... Праўда, нягледзячы на гэта, вельмі магчыма, што з памянёнай дзяўчынай была ў яго інакшыя адносіны, бо цяжка сабе ўявіць, каб яна кахала так толькі плятанічна — на такую асабу яна не зусім падобная. Тым ня менш, наплявузыглі менавіта на мяне, а не на дзяўчыну... І яна ў гэтым шмат пастаравалася. Аднак пазыней было ўсё ўладзілася, высьветлілася мяна невінаватасць перад сям'ёй доктара і ў тых акалічнасцях, празь якія я страціла працу, і шэф больніцы вельмі шкадаваў, што я безь віны пацярпела, а ён страціў добрую працаўніцу, але пасада была ўжо занятая... Шэф больніцы й гэты доктар ставіліся да мяне па-ранейшаму добра, і я часта наведвала больніцу, дзе так доўга ляжала й працавала, бо мела я шмат знаёмых там, а таксама крыху лячылася, атрымлівала ўколы. На плёткі забыліся, усе лічылі мяне безь віны пацярпелай і ставіліся да мяне вельмі прыхильна... І вось гэты верш, які я дасылаю цяпер Вам, ізноў адыграў сумную ролю... Ужо цяпер, апошнімі дніямі.

Мне хочацца па-сяброўску расказаць Вам. Ніна Глебка* мела рачу, што яна шукала сяброў толькі сярод мужчынаў і не жадала сябровак... Баб'ё — найгоршая рэч, хоць я й сама — баба... Але ў мяне харкатар не зусім бабскі. [...] Пазнаёмілася я тут з адной мадзьяркай. Вельмі добрая жанчына. У маёй бядзе яна мне шмат дапамагала — і грашмі, і харчамі, бо яна ўсё мае. І цяпер кожнае сьвята я цэлы дзень ем у яе, а гэта ў мaim становішчы вельмі шмат, бо я галодная, як сабака. Уявіце сабе, мы атрымліваем толькі 200 грамаў тлушчу на цэлы месяц! Хто мае сям'ю — лепей, але адзіночкам вельмі цяжка. Аднак іншыя дастаюць тое-сёе ў баўэрэй і жывуць, я же не дастаю нічога... І так, гэтая мадзьярка мне дапамагала... І цяпер «дапамагла»...

Якраз у апошні час, як мяне апэравалі, шэф больніцы сказаў мне, што мае для мяне ізноў пасаду. Гэта было б для мяне паратункам, бо ў больніцы я магла б добра есці й крыху зарабляць. Да й працу гэтую я люблю, я была радая. І вось гэты верш... Мая мадзьярка па-німецку ня ўмее чытаць, і раней гэтых маіх вершаў не чытала, але па-расейску яна ведае й па-беларуску кумекае. Па-сяброўству я прачытала ёй гэты верш, як зрабіла яго па-беларуску. І яна ўявіла сабе, што я шалёна закаханая ў доктара, і трэба мяне «ратаваць»... І яна пабегла ў больніцу да

шэфа й сакратаркі — яна іх добра ведае — і пачала гутарку, што я — вельмі добрая й таленавітая, але я кахаю гэтага доктара, шалёна кахаю, і ў гэтым — мая згуба, бо ён мае сям'ю, а таму трэба зрабіць, каб я яго ня бачыла, ня трэба запрашашь мяне ў больніцу й г. д. Мадзьярка ўявіла сабе, што я на'т і ня хворая, і ўколы мне не былі патрэбныя й апэрацыя таксама... І так яна прадставіла працу больнічнай сакратарцы, што калі я прыйду ў больніцу, дык толькі дзеля доктара...

Між іншым, апэрацыя была мне патрэбная, бо ў шэфа (ён, між іншага, вельмі добры спэцыяліст) было падазрэнне на рак, і тады спазнененне з апэрацыяй азначала съмерць або адсячэньне грудзі.

І вось уявіце сабе маё дурное становішча: мала таго, што пра атрыманыне пасады ў больніцы, што была б мне адзіным паратункам, ня можа быць цяпер гаворкі, але мне яшчэ патрэбны перавязкі, а, магчыма, далейшае сур'ёзнае лячэньне, калі пухліна была злаякасная... І так, я мушу яшчэ хадзіць у больніцу. Але адначасна я не могу хадзіць у больніцу... Якімі вачамі будуць цяпер на мяне там глядзець? Аднак, у другое месца я таксама не могу пайсьці на лячэньне, бо трэба плаціць, а ў мяне няма грошай. Я не саставу пры кранкенкасе*, але мой доктар рабіў мне ўсё бясплатна... Па знаёмству... Іншы ж бясплатна нічога ня будзе рабіць. Акрамя таго толькі ў больніцы ёсьць патрэбная апаратура...

Вось як нарабіла мне мяна сяброўка!.. Гэтыя няшчасны верш!.. Тым ня меньш, я хацела б бачыць яго надрукаваным.

Навэлы, якія я Вам пасылаю, маю толькі ў адзіным экзэмпляры, таму спадзяюся, што пазыней Вы прышлеце іх мне. Працу ю я таксама над аповесцю. Але яшчэ дакладна ня ведаю, калі скончу.

Даражэнкі спадар Віцьбіч, я вельмі засмучоная гісторыяй, якую я Вам апісала... Я адчуваю сябе вельмі й вельмі нешчасливай... Ізноў страта пасады ў больніцы, халоднае, самотнае жыццьцё... І страта сяброўства гэтага чалавека, які зрабіў мне шмат добра і так добра мяне разумеў... А я й так усё страціла... Не, не шанцуе мне ў жыцці...

А мадзьярка ўпэўненая, што яна зрабіла вельмі добра. Шэршанькія людзі не разумеюць, што адносіны паміж мужчынам і жанчынай не зайдёды зьяўляюцца выключна адносінамі палаўымі, што ёсьць яшчэ нешта іншае... Мадзьярка кажа — мне не

* Ніна Глебка — жонка Пятра Глебкі.

* Krankenkasse (ням.) — шпітальная каса, медычная страхоўка.

патрэбен гэты доктар, я знайду сабе іншага, сапраўднага кахранка... О, кахранка знайсыці няцяжка!.. Колькі хочаш... Але добрага таварыша або сапраўдную таварышку — вельмі цяжка... Доктар ня быў майм кахранкам, толькі таварышам... І я ад яго хацела толькі таварыскасыці. Я не манашка й не ўдавала сябе ёю, але я ня толькі жанчына — я таксама чалавек, і імкненъне да чалавека часам у мяне шмат пераважае над імкненънем да мужчыны...

Усяго добра, даражэнкі спадар Віцьбіч! Прывітаньне сям'і.

Ваша Вольга Таполя

ТАБЕ, ДАРАГІ

За майм вакном ноч галосіць бурай,
Ў небе — хмар дзівосных доўгі карагод,
Паміж імі — месяц, бледны і пануры,
Кідае прамень, халодны, нібы лёд...
Ноч ў майм кутку сплятае густа цені,
Ў сумных гуках ветру тоне цішыня,
Я сяджу адна ў глыбокім задуменъні
Прыстале і не палю агня.
Сыпяць усе пад буры завыванье,
Сном павіты навакол аблешар...
Я ж ня сыплю: складаю верш кахранья,
Адзінокая, бы месяц сярод хмар...
Ўслухваюся ў ветраў рэў шалёна-дзікі...
Нейкая трывога сэрца абняла...
Поўніць яго сум, нязнаны і вялікі,
А ў мазгах — хаос, гарачкавая мгла...
Згіну я, бяздомная, не прыждаўшы шчасыця,
Мне жыцьцё з самоты долі ш'е дыван...
За лілёвой хмарай месяц променъ гасіць,
Ў небе — хмар кашлатых доўгі караван...
Сэрца ные, млес... Галава — ў тумане,
Скроні — бы ў пажары, полыменем гарашь...
І пішу, складаю палкі верш—вызнанье,
Толькі ці адважусь гэты верш паслаць?!
Лепш бы не пісаць мне гэтакія вершы!
Бо у гэтым вершы — сэрца майго кроў!

Мо' ў сваім жыцьці такі пішу я першы,
Хоць складала многа палкі я радкоў.
Ды багата вершаў я панапісала,
Быў у гэтых вершах не адзін герой...
Ды такіх ніколі, мусіць, не складала,
Як апошні гэты ночны вершык мой...
Тое, што ўва мне, мацней самое съмерці,
Агнявей агню, трывалей, чымся час...
Гэтакаму вершу нельга не паверыць,
У жыцьці так пішуць людзі толькі раз!
Быў адзіным съведкам месяц съветлабокі,
Што глядзеў маркотна з-за лілёвых хмар,
Як складала Волька гэты верш глыбокі,
У які ўкладала сэрца свайго жар.
Як пісала тому, хто стаў дзіўна блізкі,
Даражэй за шчасыце, даражэй жыцьця,
Як з крывінак сэрца слоў нізала нізкі,
Як нізала ў сэрца нізкі пачуцьця...

.....
Ўспомні, любы, раз хоць простую жанчыну,
Што табе пісала незвычайны верш,
Съведкам верша тога месяц быў адзіны,
У які ўкладала шчырасць перш-на-перш!

7. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

15.3.1947.

Даражэнкі спадар Віцьбіч!

Нядайна я напісала Вам адзін дурны ліст, і цяпер нават са-
ромна перад Вамі. Але нічога ня зробіш, кажуць: што напісана
пяром, таго ня вырубіш таларом... І цяпер нічога я не могу па-
правіць.

8. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

Лянінген, 27.3.47.

Вельміпаважаны й дарагі сп. Віцьбіч!

Вось ізноў я ў Лянінгене, ізноў у сваёй самоце. Але хныкаць
не дазваліяцца, бо ў цяперашні час на чыёсці спачуванье
разылічваць нельга...

Я з прыемнасцю ўспамінаю час, праведзены ў Міхэльсдорфе, хоць не абышлося й бяз горкіх расчараўаньняў. Па-першае, мяне балюча ўразіла, што так званыя «крывічы» да Вас асабіста, ды й да іншых таксама жахліва несправядлівія. Увогуле разлад у маленькой жменьцы сваіх, закінутых далёка на чужыну, зьявішча вельмі сумнае. Па-другое, Вы асабіста спаткалі мяне горай, чым я чакала. Я разумею, што Вы чалавек вельмі заняты, і я зусім ня думала, што Вы будзеце ўвесы час сядзець са мной, разважаць мяне размовай ды займацца слуханьнем маіх твораў — я не нагэтулькі дурная й не нагэтулькі эгаістка. Але я ўсё ж думала, што за цэлы тыдзень Вы знайдзецце хоць хвілін 30, каб заслушаць маленькі ўрываць з маіх твораў, ці хоць верш, што я мела пры сябе, каб выказаць сваю думку, бо Вы той чалавек, якога я заўсёды так глыбока паважала й цаніла мо' больш ад усіх... Але я не заўважыла з Вашага боку ніякае цікавасці да гэтага, і таму не хацела навязвацца. Больш таго, часта мне здавалася, што Вы да мяне нават unfreundlich, як гавораць немцы. Я ня хочу рабіць Вам ніякіх закідаў, у Вас і без таго хапае непрыемнасцяў. Мо' на'т і непрыемнасці зьявіліся прычынай Вашых, нават крыху дзіўных, адносінаў да мяне?.. Толькі думка аб гэтым пабуджала мяне пісаць Вам, бо ў мяне былі моманты, калі я шкадавала аб tym, што прыехала, а зрабіць гэта было нялёгка й па стану здаўроўя, і па шэррагу іншых прычынаў...

Ёсьць у мяне яшчэ два меркаваньні аб прычынах Вашай нянетлівасці, але адно зь іх малаважнае, што да другога, то я ніколі нікому, а таксама й Вам, не скажу, а Вы, калі б я мела рацыю, ніколі не падумаеце, што я магу здагадацца...

Але пакінем гэта. Мо' прычына толькі тая, аб якой я пісала вышэй. І я па стараюся забыць усе горкія для мяне моманты й памятаць толькі добрыя — як Вы дапамаглі мне ў здабыць віраткі й г. д.

Вы абяцалі мне яшчэ напісаць ліст да Шукелойца (мо' я пераўбяцала прозвішча?) у Дызлінгене, але, бачачы Вашую нянетлівасць, я не хацела Вам напамінаць. Цяпер жа шмат перадумала, мо' калі гэта магчыма, Вы напішэце гэты ліст і дашлеце мне. Мне было б вельмі важна дастаць працу. Мусіць, у наступным месяцы я не дастану пэнсіі ў ніякіх сродкаў і магчымасцяў да працы, і мне застанецца толькі ў Дунай скочыць. Мо' Вы зробіце мне хоць знаёмства з гэтым Шукелойцем, а пры знаёмстве ўсяго лягчэй дабіцца.

Сённяня яшчэ паўсталі пагроза, што мяне, як беспрацоўную, могуць выкінуць з кватэры, бо тут кватэры патрэбныя для тых, хто працуе.

Хацелася мне сённяня шмат напісаць, ды яшчэ не адпачыла з дарогі і адчуваю сабе страшэнна стомленай. Так што на гэтым канчаю.

Пасылаю Вам «кавалачак Лянінгену», хоць гэты малюнак і не зусім удалы. Гэта па малюнку тутэйшага мастака, але ў са-праўднасці наш горад шмат прыгажэйшы, дый тут жа толькі адзін кавалачак яго.

Моцна цісну руку. Шчырае прывітанье Вашай жонцы й мачі.

З пашанай да Вас

Вольга Таполя

9. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

Лянінген, 16.4.47.

Вельмі паважаны сп. Віцьбіч!

Шчыра дзякую за Вашае святочнае віншаванье. Прабачце, калі ласка, што я раблю гэта са спазненнем, але хвароба і ўсялякія непрыемнасці перашкодзілі мне зрабіць гэта своечасова. Я амаль што ўвесы час правожу ў ложку з тэмпера-турай 38—39.

Я вельмі абрадавалася, калі ўрэшце атрымала канвэрт, заадрасованы Вашай рукой, і, скажу Вам па сакрету (але толькі па сакрету), што нават усхвалявалася ў гадзіны дзіве не адважвалася ўскрыць канвэрт, баючыся, што за зьмест будзе ў гэтым лісце, бо мне здавалася, што Вы зъмяніліся да мяне ў горшы бок, і ўсё думалася, што мо' зь ліста я адчую гэта больш бяс-спречна. Але гэта было толькі павіншаванье, і я толькі адно заўважыла — больш афіцыйны тон. Аднак усё ж узрадавалася, што Вы не забыліся на маё існаванье й перад Вялікаднем успомнілі й пра мяне. [...] Вы стаіцё ў маіх вачах вышэй за іншых. Вы — чалавек бескарыслівы, энтузіяст сваёй справы, тое, што Вы робіце, Вы робіце не для собскай карысці й ня з мэтаю ўзвысіцца, вылучыцца, як іншыя, Вы — скромны, але скромнасць — найлепшая ўкраса чалавека. І вось менавіта таму, што Вы для мяне значыце вельмі шмат (такіх людзей, я думаю, цяпер днём з агнём ня знайдзеш), я мо' да съмешнага надаю значэнне кожнай дробязі ў Вашых адносінах да мяне...

І Вы, мусіць, шчыра пасъмлецеся, як будзеце чытаць, што я ад хваляваньня 2 гадзіны не адважвалася ўскрыць Ваш канверт... Даражэнкі Віцьбіч, даруйце мне, што я Вас турбую, але, калі гэта можна, напішэце мне ліст да Шукелойца, але як яго там. Хаця б трошкі адрэкамэндуйце мяне, а там мо' я сама папрашу яго наконт працы дапамагчы, бо мяне могуць паслаць у прытулак для бедных, або ў глухую вёску, таму што беспрацоўным нельга жыць у горадзе ў добрым пакоі. Калі ж Вы зь якой-небудзь прычыны ня можаце гэтага зрабіць, то праста напішэце, — не, я ня буду крыйдзіцца.

Сям'я Шыбути мне вельмі спадабалася, я пісала сп-ні Шыбути два разы, але адказу не атрымала, ніведама чаму.

Шчырае прывітаньне Вашай сям'і.

З пашанай да Вас

10. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

Лянінген, 25.8.47.

Дарагі сп. Віцьбіч!

Сардэчна дзякую за Ваш ліст і за Вашае запрашэнье на звезд сяброў «Шыпшыны». Спадзяюся прыехаць да Вас 15 верасьня, у сераду. Думаю, што нішто не перашкодзіць, хіба толькі зноў расхварэюся, але не павінна гэтага быць. Можа, прыпадкам хто будзе й калі на станцыі? Я тады па вашых балотах гэтак кружыла, што цяпер бадай што й забылася да-рогі на Міхэльсдорф.

Я толькі што вярнулася зь лесу, прыцягнула вялізны меж дроваў ды села за маляваньне, аднак зрабіла маленькі пералынак, каб напісаць Вам. Я малюю цяпер стари замак на беразе Дунаю, за гэтую карціну мушу дастаць гроши, каб было на дарогу да Вас. У май пакоі цэлы сад прыгожых хатніх кветак, — гэта мая страсыць, meine Leidenschaft, як кажуць немцы. Зрабіла ў сябе нават утульна й прыгожа, шкада, што Вы ня можаце наведаць і пасядзець у май куточку...

Вельмі радая буду ізноў пабачыцца са старымі знаёмымі, бо, як кажа Хв. Ільляшэвіч, «пальн адзіноты дадзеў». Я ўвесль час перачытаю «Шыпшыну», якую Вы мне дасылалі, і ледзь ня ўсё на памяць ведаю. Як чытаю вершы ў апавяданьні, дык быццам гутару з сваймі людзьмі. Гэты часапіс падтрымаў мяне ў найцяжэйшыя хвіліны.

Да хуткага пабачэнья!

Прывітаньне Вашай сям'і, Шыбутиам і Масею Сяднёву. Між іншага, апошняму я нядаўна пісала, прачытала ягоныя вершы, і раптам захацелася напісаць...

З прывітаньнем і пашанай

11. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

5.9.47.

Даражэнкі спадар Віцьбіч!

Шчырае, сардэчнае дзякую за «Шыпшыну» й за Ваш мілы ліст. Як атрымала я часапіс, дык ледзь не засакала ад радасці, а як яшчэ апасыля атрымала Ваш ліст, дык нібыта аж падрасла, хоць, здаецца, і так Бог мяне ростам не пакрыўдзіў. Бо гэта ж я думала, што ізноў буду чакаць на ліст якіх 3 месяцы, але мне пашанцавала, я так усьцешылася! Як пісала я Вам у другім лісце, ізноў умудрылася захварэць. Пісаць аб гэтым прыкра, — хворых нікто ня любіць. Ня так ужо каб зусім хворая — паўдня хаджу, а паўдня ляжу, бо як пахаджу, дык тэмпэратура падскоквае. Вось і цяпер пішу ў ложку... Але годзе аб гэтым!

Пяты нумар «Шыпшыны» сапраўды атрымаўся добры, увогуле робіць вельмі добрае ўражаньне. Дый усе нумары добрыя. Я вельмі люблю гэты часапіс і нават сплю зь ім пад падушкай, бо ніколі не засынаю, не зазірнуўшы ў «Шыпшыну».

Цяпер хочацца мне наконт гэтага нумару крыху пагутарыць. Пачну з драбніц. Мне здаецца, што творы Юхнаўца набіваў ён сам, бо менавіта ў ягоных вершах шмат артаграфічных і сынтаксычных памылак, што міжвалі кідаецца ў вочы. Шмат дзе не стае косак у вершах. Але гэта, безумоўна, драбніцы. Я, між іншага, упершыню чытаю вершы Юхнаўца. У мяне такое ўражаньне, што ён сапраўды здольны хлапец і падае надзеі як паэта, але што мне не спадабалася — ужо зусім не адчуваецца прастаты ў шчырасці, а адчуваецца шмат прэтэнзіі на штосьці, і гэта камічнае кантрастуе зь некаторай артаграфічнай непісменнасцю. Стылістычна вершы якраз аформлены нядрэнна.

У парадку самакрытыкі мушу сказаць, што мая аповесьць крыху недапрацаўваная, бо пісала яе ў ложку, непасрэдна пасьля апрацы. Ёсьць таксама дробныя шурпатасці — часам па сэнсу вымагаецца кропка, а стаіць коска. Часам трэба абзац, а яго няма. Ня ведаю, ці гэта было ў арыгінале, ці зноў жа я вінаватая, бо перашкаджала Вам набіваць.

Пра вершы Рыгора Крупшыны мушу сказаць, што яны мне ўсё болей падабаюцца. Мне здаецца, што на эміграцыі ён вырас як паэт. Што да Салаўя, дык ён раней быццам пісаў лепей. Вершы Міхася Кавыля мне падабаюцца, як і ўсе ягоныя вершы. Ранейшыя на’т яшчэ болей, а асабліва «Вячоркі» й «Мне цыганка варажыла». Няма ў ягоных вершах нічога асаблівага, але яны нейкім чынам адразу да сэрца даходзяць. Проста й міла.

Такія мае суб’ектыўныя ўражаныні. Увогуле ў гэтых сваіх заўвагах я ніколі не прэтэндуя на крытычныя заўвагі, гэта проста маё суб’ектыўнае ўспрыманье. Я хочу толькі сваімі асабістымі ўражанынямі з Вамі падзяліцца. Так, прыкладам, мне здаецца, што вершы М. Сяднёва — добрыя, а ягоныя паэмы (у гэтым нумары іх якраз няма) — значна слабейшыя. У іх адчуваецца нейкая надуманасць, штучнарабленасць, схематычнасьць. Паэма «На край съятла» — лепшая за іншыя, але толькі мясьцінамі, асабліва пачаткам. Па-моіму, сапраўдны жанр Сяднёва — кароткі лірычны верш. У 5-м нумары зві вершаў Сяднёва «На пляжы» й «Гераіня» мне падабаюцца менш, чым ся іншыя ў гэтым жа нумары. Але гэта таксама мой суб’ектыўны густ.

«Танго Натурно» захапіла сваёй глыбокай настраёвасцю. Вашыя «Фрагменты» — добрыя, кораткаі моцна. Гэта вялікае майстэрства — у кароткіх словах сказаць галоўнае. Вы ўладаеце добрым, бадай узорным эпічным стылем.

Добры таксама ўрывак з аповесіці К. Чорнага. Гэтак шкада, калі аўтар і праўда ўжо не жыве... Вялікая страта для беларускай літаратуры... Між іншым, я ведала, добра ведала Кузьму асабістай мела да яго вялікую сымпатыю як да пісьменніка й да чалавека...

Трэба сказаць, што дасланы мне зборнік «Шыпшыны» зроблены зві вялікім густам — адчуваецца Вашая ўмелая рука.

Калі лёс майго ўлюблёнага вершу залежыць ад «рэдакцыйнага ката» М. Сяднёва, то я ўпэўненая, што ніколі не пабачу яго на старонках таксама ўлюблёнай «Шыпшыны», нават хоць бы ён быў і ідэальны. Гэта, аднак, зусім ня значыць, што я мела зь Сяднёвым якуось сварку ці варожасць — крыль Божа! Аднак я глыбака ўпэўненая й мяне нікто не разупэўніць, што крытыка Сяднёва маіх вершаў тэндэнцыйная, гэтак і я магла б ледзь ня кожны ягоны верш раскрытыкаваць, хоць ён і добры паэт. Сваім вершам я не захапляюся, але ён далёка не такі дрэнны, каб яго нельга было надрукаваць, нават і ў «Шыпшыне» нярэдка горшыя друкуюцца. Зразумела, я ніколі не паўтару просьбы аба надрукаваныні гэтага вершу, але калі буду жыва, дык давяду,

што я мела рацыю, падаўшы думку аб гэтым вершы іншых асабаў, зь якімі Вы лічыцесь ня меней, чым зь Сяднёвым. Між іншым, быць добрым паэтам зусім ня значыць быць добрым крытыкам, і наадварот — далёка не абавязкова быць паэтам, каб добра разъбирацца ў вершах.

Чалавек я сціплы й не прэтэндуе быць паэткай, але ўспоміналася мне якраз думка наоконт маіх вершаў Янкі Купалы, — яна была ім нават занатаваная на сыштку маіх вершаў, ды, на жаль, згарэла ўсё гэта. Купалавы слова наступныя былі: «Дай Божа шмат каму з нашых паэтаў гэтак пісаць...» Пасылья Купалы Кузьма Чорны й Зымітрок Бядуля чыталі маю прозу і ў дачыненьні яе паўтарылі чутыя Купалавы слова. Але ў друк аддаваць нікто нічога ня раіў з прычыны апалітычнасці маіх твораў — не было ў мяне гімнаў ні Сталіну, ні сацыялістычнаму будаўніцтву. Мне казалі: «Трэба з гэтых гімнаў пачынаць, а пасылья можна і ўсё гэта надрукаваць, а калі бязь гімнаў пачынаць, дык крытыка задзялбі». Што датычыць таго, што я не друкавала вершаў калісці ў «Узвышшы», дзе былі некаторыя мае артыкулы, дык гэта з тae прычыны, што ў сваім раннім юнацтве я пісала толькі рэссейскія вершы — уплыў сям’і аднаго прафэсара-рэсейца, дзе я атрымала сваё першае літаратурнае й культурнае выхаваныне. (Між іншым, калі я пісала тыя свае артыкулы, мне было ўсяго 18 год.) Сваю першую беларускую аповесіці «Галька» я напісала, калі мне быў 21 год. Мне здаецца, што гэтая рэч была найлепшай з усяго, што я напісала й мо’ напішу за сваё жыццё. Не, я ніколі больш так не напішу. Першым яе чытаў той самы прафэсар-расеец — ён крыху ведаў беларускую мову, — і, прачытаўшы, ён сказаў мне: «Олюшка (так ён называў мяне заўсёды), я глыбока ўзрушаны, я ніколі не чакаў, што Вы можаце так напісаць... Паверце, гэта нават съмешна, я, стары чалавек, прачытаўшы аповесіці, напісаную дзяўчынаю, — Вы ж для мяне ўсё яшчэ тая дзяўчына, што калісці бегала ў сямігодку разам з маёй дачкою, — ня мог зачнуць усю ноч...»

Я не аддала «Гальку» ў друк зь меркаванняў асабістага характару. Цяпер яе няма — згарэла, як і ўсё. Здаецца, я не казала яшчэ Вам, што я напісала яшчэ другую «Гальку», ужо ў Лянінгене, на 300 зві лішнім рукапіснымі старонак, але таксама без намеру аддаваць яе ў друк. Між іншага, другой «Гальцы» няма парашунаўня зві першай. Цяпер я пішу трэйцюю «Гальку» ўжо для друку, калі давядзеца, — гэта тая «Галька» або «Брат», пра якога я Вам ужо казала. Загаловак у мяне яшчэ не аформіў-

ся. Можа, я назаву гэтую аповесьць таксама «Галька» — па імені герайні... Я хутка дашлю Вам адну рэч, адзін урывац, толькі ня ведаю, ці пасынек гэта да наступнага нумару. Вершаў дасылаць больш ня буду, ды Вы аб гэтым не пашкадуецце, а М. Сяднёў нават парадуеца, што на яго выйшла. Між іншага, я так і думала, што й мой першы пераклад з украінскага ня будзе зъмешчаны, але да гэтага я стаўлюся зусім абыякава, а справа з майм уласным вершам мяне засмуціла, хоць аб гэтым лепш было памаўчаць. Між іншага, гэты верш — да некаторай ступені мая лебядзіная песня. Ён напісаны яшчэ да апэрацыі (яны невядомыя Вам), якія зусім надламалі мае маральныя, і фізычныя сілы ды зрабілі мяне паўінвалідам. Хоць у гэтым вершы ёсьць і недахопы, але ён моцны, а цяпер і прозай я так не напішу. То быў апошні крык паміраючай душы. Цяпер жа я адчуваю сябе спустошанай, надломленай, скончанай. Занадта шмат давялося перажыць. Ды яшчэ гэтая жудасная адзінота, якой я не выношу, да якой я не прыстасавана па сваёй душэўнай канструкцыі, даканала мяне канчаткова.

Шчыра дзякую Вам за адрас Ільляшэвіча. Я яму напішу. А што да паездкі, то яна абсолютна немагчымая. Як жа я магу ехаць, калі ў мяне няма грошай нават на хлеб? Як я Вам пісала, у мяне няма нават няшчасных 50 пфэнінгаў, і нават прадукты на куцую картку няма за што выкупіць... Колькі дзён таму назад гаспадыня штурнула мне 5 марак, што трэба было за сівяцло плаціць, — пазычыла, а цяпер кожны дзень лаецца й гаворыць, што мне трэба ісьці ў прытулак для бедных... За што ж я куплю білет для гэтай паездкі?.. Таксама ў тым лягеры ў мяне няма нікога з блізкіх знаёмых, дзе я магла б спыніцца. Ільляшэвіча я ведаю мала, толькі ягоныя творы мне гэтак спадабаліся, што моцна захацелася напісаць да гэтага чалавека... Але я Вам веру, што гэтая паездка была б карыснай для мяне, і дзякую за добрую параду...

Наконт Шукелойца я Вам пісала ў папярэднім лісьце. Я ў яго была. Ён мяне яшчэ не наведаў.

Пасылаю Вам засушаныя кветкі й лісьці з маёй хатній аранжарэі. Шкада, што яны страцілі свой сапраўдны колер. Некаторыя расыліны ў мяне рэдкасныя й маюць рознакаляровое ды пярэстае лісьце. Гэта мяя краса, радасыць і гордасыць. Баюся толькі, што яна замерзыне ўзімку, калі зіма будзе суровая, бо няма сілы нацягаць дастатковая дроў.

Пасылья паўторнай чыткі творы Я. Юхнаўца зрабілі на мяне лепшае ўражанье... Мо' я была да яго крыху несправядлівай. Між іншага, у яго ёсьць нават удалыя вобразы.

Усяго найлепшага, дарагі сп. Віцьбіч. Сардэчнае прывітанье Вашай сям'і, добрым знаёмым. Моцна цісну руку.

З пашанай

Вашая В. Таполя

P. S. Яшчэ адна просьба наконт адрасу Сядуры. Ён мне сам пісаў, ды я пасылья аднэй падзеі згубіла ўсе адрасы.

Я НЕ ПАЭТ

Я — не паэт. Бо іншыя паэты
Даўно сабе вянкі вядомасыці сплялі
І горда выступаюць перад съветам,
Як лепшыя сярод сыноў зямлі.
Ідуць спаміж другіх, высока ўзьняўшы голаў,
І кожны бачыць: гэта ѹдзе паэт!
А я іду, спусціўшы позірк долу,
Сыцілійшася за ўсіх. Мяне не знае съвет!
Паэты пішуть гучныя актавы,
Складаючы радкі ў начной цішы
Ня столькі з пачуцьця, як дзеля славы,
Дзеля вядомасыці — не для душы.
Складаюць моцным съвету дыфірамбы
Адно — абы узвысіцца самім,
Другі піе аб тым, у што ня верыў сам бы,
Калі б пра гэта пелася ня ім.
Я ж не ганяюся за таннай славай,
Не усыпяваю моцных на зямлі.
Мне даражэй душы маёй забавы,
Пішу аб тых, што блізкі мне былі!
Апошні будзе для мяне найпершым,
Калі ў ім ёсьць кавалачак душы.
Дзеля такіх пішу свае я вершы,
Складаючы радкі ў начной цішы!

12. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

20.9.47.

Дарагі сп. Віцьбіч!

Як апнулася я ў сябе дома, у сваій самотнай атмасфэры, дык маё апошняе прабыванье ў Вас успаміаецца мне, як нейкая цудоўная казка... Прымесце яшчэ раз маю шчырую падзяку за Ваш гасцінны прыём і ўсялякую дапамогу.

Зь непцярлівасцю чакаю апошняга нумару «Шыпшыны». Як буду чытаць, дык ізноў буду нібыта са сваймі людзьмі гутарыць.

Мой пакой цяпер цудоўна адрамантавалі, съцены пафарбавалі ў блакітную фарбу, і маляр вымаляваў на іх прыгожыя кветкі, на вакне, на столі ў мяне таксама прыгожыя кветкі, і мая гаспадыня кажа, што я сяджу ў блакітным із кветкамі, нібы «ў небе» — «im Himmel», і пішу сваю аповесьць. Пасправую хутка й што-небудзь крытычнае напісаць.

«У небе» сядзець вельмі добра, дык гэта каштue шмат грошай, бо мушу плаціць сама, а грошай няма... Рамонт быў у цэльным доме, мусіў быць і ў мяне, але плаціць патрэбна мне самой, і вось — праблема! Мая былая крэдыторка цяпер забаставала, а малюнкі не заўсёды ўдаецца прадаваць.

Але досыць, ня хочу скардзіцца, неяк яно ды будзе. Нейкае выйсьце знайдзеца. Галоўнае, каб хутчэй «Шыпшыну» атрымаць!

Буду вельмі радая, калі ў наступным нумары зьмесыцце мой улюблёны верш, які зьяўляецца ўсё ж май улюблёнym, нягледзячы на ўсю крытыку.

Вельмі хочацца напісаць ліст сп. Ільляшэвічу, бо вычываю ў ім чулага сэрцам чалавека, зь якім хоць у лістах можна «душу адвесыці», ды, на жаль, згубіла я недзе запісаны ў Вас адрес. Буду вельмі ўдзячная, калі пры нагодзе паведаміце мне ягоны адрес.

Сардэчнае прывітанье Вашай мілай Маме й Вашай жонцы.

Моцна цісну руку.

Вольга Таполя

13. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

26.9.47.

Даражэнкі спадар Віцьбіч!

Нядайна паслала Вам ліст, а цяпер пішу Вам ізноў, хутка Вам надаесьць чытаць. Як прыехала я дахаты, Вы так і стаіцё ўвесь час у мяне перад вачымі (я ўяўляю сабе Вашую гумарыстичную ўсмешку, калі будзеце чытаць гэтую радкі), Вы, з Вашым тонкім гумарам, з Ваша глубокай душой, з Вашым замілаваньнем да расылін і жывёлаў, у Вашым сціплым, але своеасабліва надзвычайным памешканні, у своеасаблівым, Вам аднаму ўласцівым стылі... Я ўяўляю Вас сабе (толькі чур, не съмяяцца!), седзячым за пісаньнем, толькі не за машынкаю, а зь пяром у руцэ, бо пішучая машынка ў май уяўленыні больш пасуе жанчыне, і вось я ўяўляю Вас зь пяром седзячым прыстале, на якім стаяць Вашыя арыгінальныя восенскія букеты, а на каленях у Вас сядзіць улюблёнка-кошачка, якой хоць і дастаецца ад Вас крыху, а ўсё ж такі яе любяць. Добры чалавек заўсёды любіць жывёл... І калі я пра Вас гэтак думаю, дык у мяне неяк лягчэй робіцца на сэрцы.

Між іншага, можаце мяне «павіншаваць»: мая «прыяцелька»-мадзьярка вынайшла новы род зброі супраць мяне — таксама ўканец абнаглела й начала займацца фабрыкацыяй фальшывых даносаў. Дагэтуль яна ваявала супраць мяне толькі на асабістым фронце, цяпер пайшла далей. Таксама яна прыкладае ўсе намаганыні, каб адштурхнуць ад мяне ўсіх маіх добрых знаёмых сярод немцаў. Прычына ейнай варожасці да мяне мне вельмі добра ведамая, ды яна, зразумела, ведамая ня ўсім. Дзіўна, між іншага, дагэтуль я ніколі ня мела ворагаў, і трэба ж было гэтак здарыцца, што яны зьяўліся менавіта тут і менавіта цяпер, калі я заходжуся ў гэткім жахлівым самотным становішчы. Мо' раней я толькі пасміялялася б з гэтае недарэчнае варожасці. Но сапраўды бывае іншы раз съмешна. Так, прыкладам, як я пагасціціала крыху ў Вас у лягеры, дык трошки «ад'елася», а прыехаўши дадому — адаспалася, і харчы покуль што яшчэ ня выйшли, так што выглядаю куды лепш, як тады, калі Вы мяне бачылі, дык апранулася ляпей — у падараваныя мне рэчы, дык гэтага майго «палепшанага» выгляду мая «прыяцелька» зусім ня можа зносаць. Адным словам — камэдия, якая часам, аднак, можа прывесыці й да трагічных момантаў. Даљбог, дагэтуль я ніколі нават ня бачыла такіх людзей, гэткіх баб!

Выходзіць, што ѹ сярод людзей можна напаткаць цікавы зъвярынец...

28.9.47. Пішу пасьля двухдзённага перапынку. Ну, ведама, гэтага ж ня можа быць, каб у мяне было ўсё добра, і я зноў умудрылася захварэць. Што са мной — і сама ня ведаю, павышаная тэмпература, і нічога не баліць. Але спадзяюся, што хутка пройдзе.

На ўсё выбрыкі маёй «прыяцелькі» я толькі плявала. Ды сымлялася з усяго, калі б гэта ведзьма не зрабіла мне «шлюсу»* зь людзьмі, якія засёды дапамагалі мне й выручалі мяне ў цяжкую хвіліну, — з дактарамі з тутэйшай больніцы. Шмат разоў яна дамагалася гэтага самымі ніzkімі способамі, але гэтаю вясною, калі яна ўжо съвятавала перамогу, раптам ўсё ізноў абрнулася добра, і тады, захварэўшы, я зноў папала ў больніцу, і да мяне ставіліся па-сяброўску. Тады, наведаўшы мяне, яна сказала: «І ўсё ж такі Вы мусіце страціць сяброўства з больніцою раз і назасёды, Вы мусіце страціць, я гэта кажу — і гэта будзе!» І вось дамаглася, зрабіла так, што, нават будучы хворай, я не магу пайсьці ў больніцу, не магу запрасіць лекара да сябе. Абгаварыла, ачарніла, аклеветала, а я ня маюмагчымасці нават апраўдацца, мушу маўчаць, а яна шалее ад радасыці. І цяпер у цяжкую хвіліну, ці то пры хваробе, нават маральнага падтрымання няма ад каго атрымаць, бо Вы ж і іншыя свае, што бываюць часам такія добрыя да мяне, — далёка, і хоць маю я ўсё падставы быць бясконца ўдзячнай, але ў кожнага з Вас свае справы, свае клопаты, і нават пакуль ліст атрымаеш, можна дзесяць разоў памерці...

Між іншага, сп. Шукелойць не абазваўся, але ж я сама яго аднайчы наведала ў Даінгене. Зразумела, я не прасіла ніякое дапамогі, праста хацела пазнаёміцца з сваімі беларусамі. Ён запісаў мой адрес (відаць, той, што ад Вас запісаў, згубіў) і абяцаў наведваць. Можа, і выканае абязданыне. Трэба сказаць, што хлопец ён сымпатычны, а жыве кепска, і памяшканые, дзе ён зъмішчаецца, нават да людзкога жыльля не падобна, а хутчэй да галубятні. Гэта нейкое жахлівае падстрэшша, заміж столі й сцяны, — гэта ўсё разам замяняе косы кавалак дашчанага даху. На ложку мяне нават ні матрацу, ні падушкі, стала таксама мяне, заміж вакна — нейкая дзорка. І ўсё ж я нядрэнна правяла там час, бо ён і ягоныя суседзі здадліся мне сымпатычнымі, і ня месца красіць чалавека, а чалавек месца.

* Schluß (ням.) — няўдача, капут.

У Остэргофене на мяне не забываюцца: раней дасылалі розныя бюлетэні, а цяпер даслалі прапанову купіць беларускі лемантар — 15 марак адзін экзэмпляр, а ў мяне няма нават 50 пфэнінгаў на хлеб!

Чакаю зь нецярплівасцю «Шыпшыну». Зрабецце ласку, паведаміце адресаў Ільяшэвіча, бо той, што запісала ў Вас, — згубіла.

Усяго добра! Сардэчнае прывітаныне Вашай сям'і і ўсім добрым знаёмым.

З пашанай і прывітанынем

Ваша Вольга Таполя

14. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

14 кастрычніка 1947 г.

Дарагі спадар Віцьбіч!

Найвялікшае сардэчнае дзякую за Ваш ліст і за дасланую Вамі такую добрую паперу. Я хачу сказаць Вам, як той дзядок з Вашага фрагмэнту Галубоку сказаў:

«Дзядзька Галубок, вось гэтыя кажушок ня грэе мяне так, як твае «плытагоны» сагрэлі». Гэтак і мне хочацца сказаць Вам: дзядзька Віцьбіч, Вашыя кароценкія лісты мяне так грэюць, што, калі б я мела кажушок, то ён не сагрэў бы мяне так...

Дасылаю Вам урывак із свайго раману, апрацаваны накшталт самастойнага твору. Я так съпяшыла зрабіць гэта найхутчай, да наступнага нумару. А тут, як на зло, ніводнага вечару не было съвяцла, і я пісала ўдзень, на т не палячы ў печы й не варыўшы ежы... Між іншага, па стылю й па характару гэта вельмі падобна да таго раману, які згарэў. Там былі бадай якраз такія місціны.

Зь нецярплівасцю й хваляванынем чакаю Вашае думкі на-конт гэтае рэчы. Шчырае прывітаныне Вашай сям'і. Прывітаныне знаёмым.

Усяго найлепшага! Моцна цісну руку.

З пашанай

Вашая Вольга Таполя

P. S. К Калядам будзе новы калядны твор. А ці не даслаць што-небудзь із старых апавяданьняў, прыкладам, «Магарыч» — апавяданыне ў народным гумарыстычным стылі, якое калісці вельмі хвалілі, або «Маці»?

15. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

22.10.47.

Дарагі Юры Аляксандравіч!

Шчыра дзякую за Ваш ліст ад 15.10 і за дасланыя Вамі копіі лістоў да Смалянца й ад Кавыля. Яны вельмі цікавыя. Шкада мне Кавыля, што ён у шахту пад зямлю забраўся — гэта не для яго зь ягонымі лёгкімі. Для яго гэта можа стацца згубаю, адно хіба, што яму сапраўды хутка ўдасца адтуль выбрацца. Але наўват і гэтыя два месяцы могуць зрабіць яму непапраўную шкоду. Дапраўды, вельмі шкада хлопца, але я яго добра разумею. Я сама да сваёй «прыяцелькі» й ейных падпяявайлаў гатовая была б хоць у пекла скочыць, хоць у мяне тут зусім іншае. Іншае, але ёсьць і агульнае — усё тое ж змаганьне за пяршынства, якога я, між іншага, ніколі не дамагалася. Але на варта распісвацца аб этай брыдзе.

З Вашага ліста да Смалянца я зрабіла выснову, што Вы маеце пэўныя звесткі аб съмерці Езавітава. Я гэтага зусім ня ведала. Для мяне асабіста Езавітаў зрабіў шмат, хоць і ня вызваліў мяне з оstarбайтараўскіх путаў па той простай прычыне, што я ніколі не была оstarбайтаўкай, і ніхто не памыкаўся мяне ёю зрабіць. Зразумела, калі б я была ёю, дык цяпер было б мне шмат лягчэй, толькі хлусіць я ня ўмею. Але, калі Вы напісалі, што Езавітаў мяне з тых путаў вызваліў, — хай будзе так, ніколькі не пярэчу.

А зрабіў Езавітаў для мяне наступнае: у Бэрліне я раптам апынулася бяз працы й без памяшкання, літаральна сядрд вуліцы, адну ноч нават на сквэры начавала. І вось Езавітаў узяў мяне да сабе ў гатэль «Бэатрыкс», зъмясціў мяне ў раскошным пакой, а пасля ўстроіў на працу ў сябе, і памяшканье, хоць ужо й не раскошнае, але ўсё ж я атрымала. Тры тыдні я жыла ў гатэлі ў сумежным з ім пакой. Тады вечарамі мы часта й падоўгу гутарылі. Гэта быў вельмі цікавы й мнагагранны чалавек, і ставіўся тады ён да мяне надта па-сяброўску. Пасля, як ён зрабіўся майм шэфам, у нас бывалі дробныя непаладкі. Прычына ў асноўным была ў майм страпцівым характары, бо я прывыкла быць сама сабе начальнікам. Мне шанцавала — раней ніколі ў жыцці я ня чула начальніцкага тону ў дачыненьні да сябе, нават мой шэф — немец у Кёнігсбергу — такім тонам са мной ніколі ня гутарыў. І вось ператварэнье Езавітава-сябра ў Езавітава-начальніка, ды яшчэ й крыху старога тыпу, я ўспрынняла балюча. Аж да самых апошніх хвілін Езавітаў не перастаў

быць добрым да мяне. Ня памятаю, ці казала я Вам, што ён пісаў да мяне ўжо ў Лянінген у канцы вайны, калі я ўжо нарадзіла дачку й знаходзілася ў Eintbindungsheim, пісаў і да гэтае ўстановы й прасіў мною заапекавацца. Трапіла я сюды безь ягонае дапамогі — ад канцлягеру мяне выратаваў адзін доктар, і ён жа дапамог мне аднавіць сувязь зь Езавітавым, які да апошніх дзён быў у Бэрліне...

Увогуле Ваш ліст да Смалянца вельмі цікавы. Шкада, што ў мяне няма № 8 «Шляхам жыцця», на які Вы спасылаецеся, я маю толькі № 7, які Вы мне даславі разам з № 8 «Шыпшины». А трапна Вы гэта наконт «бруднай барацьбы за лягернае карытатай за «міністэрскі партфель!»..

Калісці Вы мне пісалі, што некалі наведаце мяне ў майм падобным да аранжарэ з пакоем. Гэта было б для мяне вельмі вялікаю радасцю, але я баюся, што гэтага ніколі ня будзе, — задалёка, і Вы ня выберацеся ў гэтае падарожжа.

Між іншага, мой пакой з надыходам халадоў некалькі страціў свою ўтульнасць. Халадэча, мая хвароба й кепскі настрой спрычыніліся да таго, што ў мяне запанаваў некаторы хаос. Праўда, кветкі яшчэ ўсё тыя ж, і яны ўсё яшчэ цвітуць, — цяпер, апрача прымулаў, альпійскай фіялкі й пэляргоній, зацвілі яшчэ хрызантэма й ванільнае дрэўца, — ах, як яно цудоўна пахне! Але я так баюся, што мае кветкі памерзнуць — мала паліва! Увогуле для мяне надышоў цяпер надта цяжкі й кепскі час, кепскі, як ніколі. Вы мне калісці пісалі: «Больш жыццёўсавае бадзёрасці». Але з пустымі страйнікамі, калі галава кружыща ад голаду, і з пустой кішэніяй, калі няма на што нават мізэрную колькасць прадуктаў на картку выкупіць, — не, у такім стане жыццёўсавае бадзёрасці ня можа быць. Няма грошай, каб атрымаць нават свой няшчасны кубамэтр дроваў. У восені шмат выдаткаў — дровы, вугаль, бульба, гародніна на зіму... Калі ня купіш гародніны, дык толькі паветрам жывіцца застаецца. Бульбу можна есці толькі раз на тыдзень — так шмат яе даюць і тэй няма за што выкупіць! Хацела прадаць сукенку — ніхто не купляе, хочуць толькі зусім новую. Увогуле, калі мне трэба што-небудзь прадаць ці купіць прыватна, то гэта мне анік не ўдаецца — такая ўжо зь мяне гандлярка. Я ўмею жыць толькі ў такіх умовах, калі можна нармальна зарабіць і нармальна ўсё дастаць, а цяпер такім, як я, падыхаць трэба...

Шукелойц абяцаў мне дастаць працу па маліваныні для дзіцячага садка, але яе атрымалі іншыя — мабыць, гэта не віна Шукелойца. Тады ён узяў мае малюнкі на продаж — ужо даў-

но, я толькі не пісала Вам, чакала пэўных вынікаў. Але цяпер ні аб ім, ні аб малюнках — ні слыху, ні духу. Я пяць разоў да яго хадзіла й кожны бадай раз шукала па 3 гадзіны — ён усё мяняе памяшканье, а ў гэтым лягеры 1600 асобаў, і знайсьці чалавека цяжкай, чымся ўночы ў лесе што знайсьці, бо німа жаднага парадку й нават блёкавы ня ведае, хто жыве ў яго ў блёку. І вось, калі ўрэшце я адшуквала ягонае абітатішча, то ён заўсёды аказваўся ня дома — то ў Мюнхене, то ў Штутгартце й г. Д. Пакінула пісульку, прасіла напісаць — ня піша. Адзін немец хацеў купіць малюнак — да дня народзінаў сваёй нявесты (такія выпадкі здараюцца рэдка), а малюнку не было пад рукамі й дастаць яго не магла, бо сп. Шукелойця, як заўсёды, не было дома. Адным словам, не шанцуе.

А тут яшчэ адзіната томіць ледзь не да вар'яцтва. Сённяня вось ужо трэйдні ня вымавіла ніводнага слова — німа зь кім. Таму лісты мае такі дайтія — прабачце, што адбіраю час. Мае старыя знаёмыя даўно паразъядждаліся (апроч «прыяцелькі»), з большніц — шлюс, новых знаёмых не знаходзіцца... Праўда, ёсьць у мяне «кавалер», ужо больш як два гады, толькі кажу аб ім рэдка, бо не люблю. Ён ня тут, але наведвае мяне кожныя 1—2 тыдні. Гэты чалавек бяз пэўнага нацыянальнага бяз пэўнага маральнага ablіtcha. Быў год назад у латыскім лягеры — быў латышом, пасыля пачаў церціся каля расейцаў-эмігрантаў — стаў расейцам, а цяпер задзелаўся ўкраінцам і прымазаўся да ўкраінскага лягера. З ДП-лягера выключаны, але кожны раз дастае ва ўкраінскім лягеры то працу, то грашовую дапамогу й прадукты. Цяпер атрымаў працу ў майстэрні пры лягеры — выклівае чамаданы ў сярэдзіне паперай і дастае 10 марак на дзень і харчаванье. Вельмі цешыўся, што я нічога не дастала, а яшчэ кажа, што мяне кахае (зразумела — хлусъня!). «Знаете, это только я могу получить, а Вы — никогда в жизни... потому что у меня знакомые не лишь бы кто — я с шантрапой не вождаюсь, у меня прохвессор приятель, вот кто!.. Я ведь и сам не лишь бы кто, а преподаватель русского языка (а сам кажа прахвэссор, эта па-расейску!)... И мой приятель за меня говорит — «этот человек, не умеющий заниматься торговлей и в высшей степени благородный. Не пропадать же ему, надо помочь». И помогают!»

А сам гандляр — лепшага ня трэба, на кожнай дробязі ўмее зарабіць. Мы зь ім заўсёды лаемся, я яго гэтак чыхвошчу, што лепш ня трэба, але ён усё ж прыходзіць — хоць палаяцца чашам ёсьць з кім!

Пішу пасыля двухдзённага перапынку. Пастваюся скарацицца. Была ў мяне радасыць — атрымала вельмі хорошы й цёплы ліст ад Ільляшэвіча ў адказ на свой ліст да яго... У ім не памылілася — відаць, ён і ў жыцьці такі, як у сваіх творах (што бывае не заўсёды). Наконт Рыгора Крушины я не зьбіраюся з Вамі спрачацца. Я й ня ўзводзіла яго ў вялікія паэты, толькі хацела заўважыць, што ён пачаў пісаць куды лепш, чым раней пісаў...

Хацелася яшчэ заняцца аналізам каханья ў творчасыці Масея Сяднёва, але ліст і так выйшаў задаўгі. Прабачце, што гэтак па-бабску расыпісалася, ды яшчэ й паенчыла ўдабавак. Пастваюся больш гэтага не рабіць. Спадзяюся, Вы ўжо даўно атрымалі мой рукапіс і ліст. Яшчэ раз дзякую за паперу й за «Рабінона Крузо». Пасылаю зноў крыху кветак — яны мая адзіная ўцеха й асалода.

Усяго найлепшага. Шчырае прывітанье сям'і Вашай.

Вольга Таполя

16. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

21.11.47.

Дарагі спадар Віцьбіч!

Цяпер Вы ізноў грунтоўна замаўчалі, і мяне гэта засмучае. Між іншага, я ўяўляю сабе, што ніхто іншы, як я сама ў гэтым вінавата, — мой апошні ліст да Вас належай да тых лістоў, якія ня трэба пісаць.

То што чуваць у Вас добра? Калі выйдзе наступны нумар «Шыпшыны»? Мо' ужо выйшаў?

Сённяня дзень маіх народзінаў. Сумна й самотна — ніхто не павіншую... Але — годзе! Шлюс! Ня скарджуся больш.

Учора быў у мяне сп. Шукелойць, прывез мне крыху аржаной муکі на хлебныя маркі мнянцы. Я памяняла. Мінулы месяц хлеба крыху зэканоміла, бо давалі яшчэ нямала, а пазней дадуць 100 грамаў на дзень. Апрача таго, Шукелойць прапануе мне прыняць працу ў беларускай газэце «Бацькаўшчына», што выходит зіць у Остэргофене, ён запрапанаваў маю кандыдатуру. Я яшчэ не дала згоды, мабыць, і ня дам яе. Я зусім ня ў курсе спраў, але мне здаецца, што газэта гэтая мае быць наскрэз «кры-віцкая», мусіць, хлусълівая, і ў мяне не ляжыць сэрца браць удзел у такай газэце. Мне цікава пачуць Вашу думку наконт гэтага, і я вельмі Вас прашу напісаць мне пару словаў.

Паколькі я стаю ўбаку ад усяго, далёка ад беларусаў, адарвана ад беларускага жыцьця, амаль ізалявана ад сваіх, цалкам самотная, я не мяшаюся ў Вашыя спрэчкі, але маю думку Вы ведаецце. Сваю пэўную думку я маю. І нават Ваш лёс давялося мне падзяліць — мая «прыяцелька», дачуўшыся, што робіцца сярод беларусаў, выкарыстала зброю ваших ворагаў супраць мяне...

Не могу забыць на ліст Міхася Кавыля, копію якога Вы мне даслалі. Трапнія вершы ён напісаў на сваіх ворагаў! Зразумела, я адразу здагадалася — на каго. Прызнацца Вам, у мяне нават пэўныя мэлёдыі да гэтых вершаў стварыліся, і ў сумных ды злосных хвілінах я іх распісываю.

Неспадзянавана для сябе атрымала ад аднае жанчыны з Вашага лягеру 50 марак. Была нават зьдзіўлена, бо мы й не пералісаліся апошнім часам...

Пакуль што жадаю ўсяго найлепшага. Цешу сябе думкаю, што гэтым разам Вы напішаце мне...

Прывітанье Вашай сям'і.

Моцна цісну руку.

Вашая Вольга Таполя

17. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

Лянінген, 7.12.47.

Дарагі спадар Віцьбіч!

Шчыра дзякую Вам за Вашыя лісты, за павіншаваныне. Вашыя лісты ўсыцешылі мяне. Я, зразумела, ня буду працаўца ў «Бацькаўшчыне»... Цяпер я ўжо ведаю, якая гэта газэта. Мяне толькі дзівіць, што ў ёй верш Салаўя. Цікава, ці гэта зъ ягонае уласнае згоды?

Між іншым, якую пазыцыю займае Сядура? Я таго абсалютна ня ведаю. Цікавыя Вашыя весткі пра пісьменнікаў. Вы не напісалі толькі, што М. Сяднёў выдаў яшчэ адзін зборнік вершаў (бачыла гэты зборнік у Шукелойца) і што выйшаў таксама зборнік вершаў М. Кавыля...

Як гэта ўдалося Клішэвічу трапіць у Амэрыку, ды яшчэ ў самы Нью-Ёрк? Гэта мяне дзівіць. Ці ёсьць там зъ ім яшчэ хто зь беларусаў? Што робіц Сяднёў у французкай зоне, чаго ён туды паехаў?.. Які зъезд быў у Марбургу? Па якіх пытаннях Вы «ходаліся» там з Адамовічам?.. Я ўвогуле жыву, як у лесе, і нічога ня ведаю зь беларускага жыцьця. Перапісваюся толькі з Вамі й цяпер яшчэ зь Ільляшэвічам. Між іншага, ён сапраўды прыслалі мне грошы... Даю Вам слова, што я ніколі не разылчыва-

ла на гэта, калі пісала яму... Я пісала проста таму, што адчувала ў ім, хоць і ведала мала, вялікую, глыбокую шчырасць, што любіла ягоныя творы... І калі я яшчэ даведалася, што Залужны Й Ільляшэвіч — адна асоба, я не могла больш устрымацца, каб не напісаць. Адказ жа ягоны прывёў мяне ў такое захапленыне, якога я даўно не перажывала... Ён сапраўды асаблівы, надзвичайны чалавек. Я вельмі хацела б хоць раз пабачыцца зъ ім, але ня ведаю, ці ўдасца гэта, і няпэўнасць падзеі засмучае мяне... Ён піша мне, але ніколі не запрашай прыехаць, як Вы райлі мне калісці. Магчыма, што гэта было б і няёмка, бо ён — адзінокі, а іншых блізкіх знаёмых у мяне там няма, і людзі мой прыезд маглі б вытлумачыць нядобра. Калі я прыяжджаля, прыкладам, у Міхэльсдорф, дык гэта была іншая справа: Вы — сямейны, і ў мяне там старыя знаёмыя... Але я сапраўды была б вельмі радая, калі б мне давялося хоць раз ад душы нагаварыцца з гэтым чалавекам... Я пачулася б нават шчаслівай... У мяне вельмі моцна развітая пачуцьці сяброўскасці, таварыскасці... Але сяброў знайсці цяпер цяжка... Вось сябравала з «прыяцелькай», наўт любіла яе, і — як «апяклася»! Цяпер ня хочу больш сябраваць з баб'ём, баба заўсёды застаецца бабай (хоць я, на жаль, і сама належу да гэтага роду)... Іншы раз, праўда, і мужчыны бываюць на лепш за баб, але ўсё ж крыху радзей.

Глыбокія таварыскія пачуцьці я маю цяпер толькі да Вас і да Ільляшэвіча. Між іншым, ён напісаў мне, што для яго Вашыя лісты твораць вялікую прыемнасць. Вашыя й мае лісты, — напісаў ён мне, — зъяўляюцца для яго цяпер адзінай прыемнасцю. Тое самае магу зусім шчыра паўтарыць я — Вашыя й Ільляшэвічавы лісты зъяўляюцца для мяне адзінай прыемнасцю...

Я вельмі радая, што ў «Шыпшыне» ў 6-м нумары будзе мая «Навальніца».

Пакуль што ўсяго найлепшага. Шчырае прывітанье Вашай сям'і.

З пашанай да вас

Вольга Таполя

18. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

20 сіння 1947 р.

Дарагі Юры Аляксандравіч!

Толькі што атрымала Ваш ліст і зборнічак Сяднёва, і вось ужо адказваю Вам. Бо якраз ізноў у ложку, а таму часу хапае.

Шчыра дзякую Вам за лісты, за дасланыне «Спадзяваньня» (я думаю, што сам аўтар не зрабіў бы гэтага, але прашу Вас перадаць яму маю падзяку за надпіс), за высланыя №№ 9—10 «Шляхам Жыцця». Але, між іншага, гэты нумар я маю ўжо ад Ільляшэвіча. Я ўжо грунтоўна прачытала яго. Мне вельмі падабаецца — цікавы, зъмістоўны, бесстаронны, справядлівы часапіс. Ня тое, што «крыўіцкая» літаратура. Шкада, што ня маю 8-га нумару, а апошніх — цэлых два.

Вершы Сяднёва таксама вельмі падабаюцца, толькі яшчэ ня ўсе прачытала. Найперш прачытала «Сустрэчу», на якую Вы ўказалі мне... Падабаецца! Мусіць, я адчула б нешта падобнае, сустрэўшыся зь Ільляшэвічам. Толькі — ці давядзецца сустрэцца?..

У мяне ёсьць за гэты час некаторыя зъмены. Арбайтсэнт* паслаў мяне на працу. Яна аказалася зачяжкай, я папрацавала толькі 5 дзён і захварэла. Шкада, бо менавіта гэтая праца давала пэўную перавагі: дадатковую харчовую картку (як «Schwerarbeiter»), пэўную 60 марак на месяц (так-сяк можна пражыць!) і вольныя суботы ды нядзелі. Цяпер жа мяне пасылаюць на «лёгкую працу»... Хай яе перуны спаляць, гэтую «лёгкую»!.. На першы погляд сапраўды — лёгкая: трэба вязаць — панчохі, джэмперы, кашулі, штаны, — усё, што хочаце. Вязаць даюць дахаты. Вязаць трэба хутка. За маруднасць гаспадыня крамы, на якую ідуць гэтыя вырабы, страшніна лаеца (я ўжо прабавала гэтае працы). І вось трэба вязаць літаральна дзень і ноц, і суботу, і нядзелю... Сыленцуць вочы, баліць галава, дурэш ад гэтай аднастайнай працы, дзейнічае на нэрвы... А зарабіць можна... 15 марак на месяц! Гэта — найбольш. Уявіце сабе: панчохі па бэцугшайку каштуюць 3 маркі. За тое, што я іх зъвяжу, я атрымаю 1 марку... А колькі ж мне трэба іх вязаць? За два дні, нават і дзень і ноц вяжучы, зъвязаць цяжка... И трэба сядзець у халоднай хаце ў калець, бо няма ж часу ісьці ў лес па дровы... І нікай дадатковай карткі няма...

* Arbeitsamt (ням.) — аддзел працы.

Пакуль што я жыву «добра»: смажу бульбу на рыбным тлушчы або на рыцыне, але ж гэта пажыўна! Дровы яшчэ не зъвяляся, бо хадзіла fleishig у лес. Кветкі яшчэ жывуць, хоць некаторыя загінулі. Таксама маю прымулы — белую, лілёвую й чырвоную, і ўсе яны цяпер цвітуць. Цвіце яшчэ альпійская фіялка й хрызантэмы. Комусы з чырвонымі лісьцямі ўсе амаль загінулі і, што найбольш шкада, — гіне ванільнае дрэўца. На стале ў мяне стаіць вялікі букет елкі й хвоі...

Сумна, але цешаць Вашыя лісты ды лісты Ільляшэвіча. Я ім страшнна захапляюся, але, зразумела, як чалавекам і пээтам, а не як кахранкам, якім ён для мяне ніколі ня быў і ня будзе. Таму майму захапленню ім не перашкодзіць ягоны сум па сваёй сям'і... Я магу толькі бязмежна спачуваць яму... Я таксама прысьвяціла яму верш, шкада толькі, што Вы не друкуеце маіх вершаў! Ён, між іншага, прыслаў мне свой верш «Ашалелы вецер на прасторы сьвішча...», які паслаў да Вас у «Шыпішну». А калі выйдзе «Шыпішна»? Чаму Вы не напісалі мне пра яе жаднага слова?

На просьбу Ільляшэвіча я паслала сваё апавяданье ў «Шляхам Жыцця» (але гэта не «Навальніца» — іншае)...

Ільляшэвічавы вучні напісалі мне таксама вельмі мілы дзіцячы ліст... Я думаю, ён вельмі добры настаўнік. Ах, як шкада, што ў мяне няма перспектываў зь ім пабачыцца! Гэта мяне вельмі засмучае... Гэтак апрыкрака аднай сярод чужых пошленых людцаў, у якіх няма жадных духовых інтарэсаў, жадных глыбокіх пачуццяў... Гэтак вось жыць няма ні сэнсу, ні цікавасці... А мо' пад уплывам хваробы, павышанай тэмпературы насыпявае неяк неадоливое жаданье: пабыць хоць крыху са сваімі людзьмі, сапраўды сваімі, нагаварыцца адзін раз удостач з Вамі, зь Ільляшэвічам, а пасля ў зусім ня жыць больш, памерці...

Прабачце за «ўпадніцтва»! Вы ж ня любіце такіх лістоў, я ўжо знаю! К Новаму Году, Калядам (вы ж сьвяткуеце 7-га?) напішу яшчэ... Пастараюся крыху весялей.

Усяго найлепшага! Сардечнае прывітанье Вашай сям'і, Сяднёву ды іншым майм знаёым.

З пашанай

Вольга Таполя

З Вамі, каб пабыць, — пайду на катаванье,
Вырву сэрца із сваіх грудзей!
І, калі адбудзеца спатканье,

Буду найшчасльшай між людзей!
Усё жыцьцё уявіца расквеченым,
І ў экстазе я прамоўлю вам:
«За сягоныя хай мне будзе вечнасьць,—
Я яго за вечнасьць не аддам!»

19. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

25.12.47.

Дарагі Юры Аляксандравіч!

Ад душы жадаю Вам і Вашай сям'і вясёлых сьвятаў, добра-
га й шчасльвага Новага Году...

Нічога лепшага за гэтыя нямецкія віншавальныя карткі я не
знейшла. Вось такі парсючок, што намалёваны на аднай карт-
цы, у некоторых мясцовасцях Нямеччыны, а асабліва ў
Вугоршчыне, лічыцца сымбалем шчасльвіцца, таму яго й малююць
к Новому Году. Адна вугорка расказала мне, што ў Вугоршчыне
так сустракаюць Новы Год: зьбіраецца вялікая кампанія людзей,
нарыхтоўваюць добрыя закускі й выпіўку. А 12-й гадзіне, толькі
пачынае біць гадзіньнік, адчыняюцца дзвіверы, і ў пакой убягае
маленькі камінар (трубачыст), які трymае ў абедзівью руках
па парсючку. И вось покуль б'е гадзіньнік, кожны сипяшаецца
патримацца за хвост парсючка, бо гэта прыносяць шчасльце ў
Новы Годзе... Пасъля гэтага пачынаюцца віншаваньні, выпіў-
ка й ядзеньне...

Я абяцала Вам напісаць к Новому Году весялейшы ліст, і
вось выконваю абяцаньне. Гэты ліст нават зусім вясёлы, і гэта
цалкам шчыра. Я пачуваюся сёньня зусім шчасльвай, і гэта
пасъля таго, як тыдзень назад адчуvalа сябе самай няшчаснай!..
Штосьці мяне вельмі ўзрадавала... Але каб я сказала Вам аб
прычыне сваёй вялікай радасці, то Вы, пэўна, пасъмяліся б...
Калісці Зымітрок Бядуля пісаў: чалавече шчасльце ня мае
пэўнае меркі... Гэта страшэнна правільна!

Увогуле мне пачало шанцеваць, зусім раптоўна й
неспадзянавана. Атрымала я вучняў сярод немцаў. Яны вывуча-
юць у мяне расейскую мову. Вучыцца ў мяне адна нямецкая
студэнтка й адзін прафэсар. Зьяўленыне гэтага прафэсара (я яго
даўно ведаю), які прынёс мне к съвіту пернікаў і грошай, вы-
клікала цэлы фурор сярод суседзяў, і да мяне пачалі ставіцца зь
вялікай павагай... Толькі зусім ня гэта зьявілася прычынай маёй
радасці. Гэтая радасць прыйшла з Ватэнштэту...

Адно толькі, каб як аддзеленца ад Арбайтсэнту, бо тая пра-
ца, якую мне навязваюць, мне зусім не пасуе. Я ня ўмей хутка
вязаць, і напружанае вязаныне робіць мяне больш хворай, чым
цяжкая праца...

Учора куцыцавала ў сваёй гаспадыні, сёньня яна мяне так-
сама цэлы дзень частую, і я наелася, як кажуць, ад пузы... Даўно
ўжо не была такой сытай! Адчуваю сябе яшчэ дрэнна, але гэта
пройдзе.

Цяпер сяджу адна й думаю: што робіце ў дадзены момант
Вы ў сваім Міхэльсдорфе, што робіць Ільляшэвіч?.. Апошняму
я толькі што таксама напісала ліст, уявеце сабе — на цэлых 9
старонак! Цэлае апавяданье... Але я думаю, што каб я й Вам
напісала гэткі ж дайжэны, то Вы зусім не былі б задаволеныя.
Аднак, і Вам будзе далёка не кароткі. Гэта вялікае майстэр-
ства — пісаць кароткія лісты. Але гэтым майстэрствам валода-
е толькі Вы. Мне яно не дадзенае, на жаль.

Я зусім ня ведала, што Ільляшэвіч сядзеў у Лукіскай турме...
Ня ведала й таго, што Янка Станкевіч напісаў на яго брудны
данос... Ільляшэвіч ніколі мне нічога не казаў, мусіць, са скром-
насьці, таму, што ня любіць жаліцца, бо ўвогуле гаворыць ён
мене шмат аб чым... І кожны раз прыводзіць мяне ўсё ў большае
захапленьне. Не, гэта сапраўды незвычайны чалавек! Я ня ду-
мала, што такіх яшчэ й сёньня можна сустрэць на зямлі... Але
чамусыці на гэтым съвіце ўсё так несправядліва, што найлепшыя
людзі мусяць найбольш цярпець... А ці ёсьць яшчэ другі съвет,
як казаў калісці Гогаль, ці ёсьць сапраўды той съвет, дзе будзе
ўзнагарода за цярпеньні?.. Я ўяўляю сабе Ваш мілы пакой і Вас
за столом, дзе стаяць прымулы — белыя й чырвоныя, а «над
вобразам схілілася шыпшина»... Вы, пэўна, цяпер, як і заўсё-
ды, у вялікім акружэнні... І хоць я й радая сёньня, але мене зайн-
здросна, бо я — адна. А я так не люблю адзіноты!

Ну, пакуль што ўсяго найлепшага! З найшчырэйшымі съві-
точнымі пажаданьнямі, якія прашу таксама перадаць Вашай
сям'і й М. Сяднёву.

З пашанай да Вас

Вашая Вольга Таполя

P. S. А як стаіць справа з «Шыпшина»? Калі яна выйдзе?

А як нач расхіне свае ўсімі крылы
І як імі ў зънямозе атуліць зямлю,
Сумным ценем брыду пад вакно к табе, мілы,

Бо шалёна, нясьцерпна, жахліва люблю!
На грудзёх сашчапіўшы самлелыя пальцы,
Нібы здань, ў сінім мроку вясновым адна,
Доўга, доўга хаджу несуцешным скіталъцам
Дзеся паблізу твайго вакна.
І калі у прагненъні маім мне ўдасца
Там забачыць на міг хоць бы твой сылюэт,—
Задрыжу, нібы ліст, ашалею ад шчасыця,
О, цудоўны, адзіна-каханы пазет!
У пакой тваім мая лямпка сывіцца,
Зіхаціць, разылівае навокал сывятло.
І здаецца мне — ў лямпцы люстрыцца, іскрыцца
Усё тое, што ў сэрцах гарэла агнём.
Гэту лямпачку я табе ўпотай прыслала,
Як сядзеў ты у змроку панур, адзінок,
Каб яна табе съветам каханъня зазъязля,
Каб сагрэла цяплом твой куток...

20. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

14—15.1.48.

Дарагі й шаноўны Юры Аляксандравіч!

Некалькі разоў пачынала Вам пісаць, ды ўсё перашкаджалі.
А галоўнае — няма канвэрту й няма чым склеіць. Дык вось
вымушана пісаць паштоўку... Шчырае й сардэчнае дзякуюй за
Вашыя кветкі — яны й асабліва напіс — прывялі мяне ў
захапленье.

Я еду да Ватэнштэту, а таму ашалела з радасыці... Я, мусіць,
і сапраўды «крыху рэхнулася», бо ўжо 3-ю ноч зусім ня сплю, а
4-ю буду вымушана ня спаць у дарозе... Вось і Вам пішу ўна-
чы — цяпер другая гадзіна. Задыра ў гэты час буду ў цягніку...
Мусіла яшчэ ўчора быць у Ватэнштэце, але тэлеграма прый-
шла пазней, чым я павінна была быць там... З поштай стала
справа дрэнь... Ну, ды лепш позна, чым ніколі. Пастараюся ў
хуткім часе прыслаць Вам сваіх твораў, калі буду жыва й здаро-
ва...

Жадаю Вам усяго найлепшага. Сардэчнае прывітаньне Ва-
шай сям'і.

З глыбокай пашанай да Вас

21. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

20.1.48.

Шаноўны й дарагі Юры Аляксандравіч!

Пэўне, Вы атрымалі маю паштоўку, якую я напісала Вам,
выяжджаючы ў Ватэнштэту. І вось я ўжо ў Ватэнштэце... Дарагі
Юры Аляксандравіч, мне раптам здалося, што я апынулася ў
сябе дома, на далёкай, згубленай нашай радзіме. Ах, як доб-
ра!.. І, здаецца, мяне зробіць ДП і пакінуць тут назаўсёды...

Так, Вы мелі рацыю, калірайлі мне сюды паехаць...

І Ільляшэвіч якраз такі, як Вы казалі: другому апошнюю ка-
шулю гатоў аддаць. Сама бачу, як ён апошняе аддае іншым, а
сам я мае нічога, бядняга, і мне яго да болю шкада. Мы
знаходзімся ў сумежных пакоях і бачымся штопаўгадзіны, а
часам і штохвіліны. Мы працуем разам — ён дае мне розныя
«нагрузкі». Фактычна, я й прыехала да яго — нікога іншага тут
ня ведала. Але ўсе сустрэлі мяне, як сваю, даўно знаёмую. Ка-
мандант лягеру вельмі слайны й сустрэлі мяне вельмі цёпла. Ён
зрабіў ўсёмагчыма для таго, каб я сталася ДП.

22.1.48. Пішу пасылья некаторага перапынку, выкліканага
аб'ектыўнымі прычынамі.

І так, сёньня я ўжо праходзіла скрынінг. Здаецца, усё ў па-
радку. Прынамсі, тая ангелька, якая мяне апытаўла, сказала, што
зробіць для мяне ўсёмагчымае.

Цяпер сяджу й чакаю на вынікі... Здаецца, будуть яны да-
датныя... Ці шкаду свайго папярэдняга жыцьця?.. Ня ведаю...
Шкада толькі маіх мілых кветак...

Рашучы крок зроблены. Што паслужыла прычынай яго?..
Але — ці трэба сказаць?.. Маруся Кітель, якая ведае мяне ледзь
не ад дзіцячых год, казала мне ў Міхельсдорфе: «Вольга, калі
ты толькі захочаш, то ты будзеш ДП... Якраз ты далёка не такая
бездапаможная, як часамі лічыш сама сябе й як лічаць цябе
некаторыя іншыя. Уся справа ў тым, што трэба гэтага сапраў-
ды захацець. Бо тое, чаго ты дасягала, зусім самастойна й без
старонънія дапамогі, куды складаней і здавалася нават
недаступным, тым ня менш — ты дасягала!..»

Дык вось — я «сапраўды захацела»... і, магчыма, дасягну.
Зразумела, яшчэ не напэўна, бо «не кажы гоп, не пера-
скочкуюшы»...

Прызнаюся Вам (але — па сакрэту толькі!), што я тут ледзь
не зрабілася п'яніцай... Магла б, прынамсі, зрабіцца. Два разы

мы парадкам выпілі. Я, аказваецца, даволі моцная й магу піць амаль роўна з мужчынамі. Трэба Вам прызнацца, што, выпіўшы, я мела надзвычай прыемныя адчуваньні і ўвесь съвет бачыла празь якуосьці вясёлкавую прызму... Прынамсі тады ўсё цёмнае здавалася вельмі съветлым, і я адчувалася вельмі шчасльівай...

Я яшчэ паеду ў Лянінген — ліквідаваць справы. Калі б я мела гроши, то абавязкова паехала б разок яшчэ наведаць Вас... Але напэўна яшчэ ня ведаю... Ведаю толькі, што вельмі хацелася б яшчэ пабачыць некаторых людзей у Міхэльсдорфе, асабліва хацелася б пабачыць асабісту Вас...

Дарагі Юры Аляксандравіч... Мне хацелася б вельмі шмат сказаць Вам... Але лепей зайсёды казаць мала, як зашмат...

Усяго найлепшага, дарагі Юры Аляксандравіч!.. Вельмі хацелася б атрымаць Ваш ліст, але ня ведаю, куды парайць Вам пісаць — на Лянінген ці Ватэнштэт...

Шчырае прывітаныне ад Ільляшэвіча. Шчырае прывітаныне Вашай сям'і.

З пашанай да Вас

СУСТРЭЧА

Дні мінавалі адзін за адным
і ў вечнасці ніклі бязь съледу...
Я тамілася думкай аб тым,
што ня йдзеш...
Што ці прыйдзеш — ня ведаю...
Ты ня йшоў. Я чакала — ня йшоў...
Кожны вечар сълязьмі я праводзіла.
Тыдні йшлі мне марудней гадоў,
і здавалася: чакаць ужо годзе!
Не убачыць тваіх мне вачэй,
ў іх праменіні мне болей ня грэцца...
І у цішы бяссонных начэй
так балела самотнае сэрца...
Спадзявацца я ужо не магу,
ты са мной ужо ня будзеш ніколі.
Толькі ў вершы я выплью тугу,
невычэрпнасць нясыцерпнага болю.

Так і беглі пакутныя дні,
гасла вера, што будзе іначай,
і надзея ўжо згаслы агні,
што цябе хоць разок я убачу...
Але неяк праз горад ішла
сумнай вуліцай, ўшчэнт зруйнаванай.
Толькі вочы ўгару узыняла —
раптам... бачу цябе, мой каханы!
Я гатова была заскакаць,
абхапіць тваю шыю рукамі,
але мусіла ціха стаяць
і цябе толькі лашчыць вачамі.
Борзды восенінскі вечер гайсаў
між аблаленых чорных руінай...
І мой позірк цябе запытаў:
«Праўда, мілы, мяне ты пакінуў?»
Але радасным быў твой адказ:
на пагляд адказаў ты паглядам.
Я ўжо знала: ты прыйдзеш ня раз,
я ўжо знала: са мной быць ты рады...
На мяне ты зь пышчотай глядзеў,
быў рукі тваёй поціск гарачы...
Сумна вечер ў руінах гудзеў...
Што за шчасце было цябе бачыць!
Разыўталіся хутка з табой,
але ў сэрцы была ўжо надзея:
будзеш ты па-ранейшаму мой...
О, як марыла скр诏 аб табе я!

22. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

25.2.48.

Дарагі й шаноўны Юры Аляксандравіч!

Шчырае дзякую за Ваш цёплы ліст. Вельмі шкада, што ў «Анталёгію» ўвойдуць якраз нетыповыя мае вершы. Верша «Сустрэча» я не люблю. Але гэта ўсё роўна. Калі ласка, можаце друкаваць любыя з дасланых вершаў у «Шыпшыне», я думаю, Вымаглі б нават і дазволу не пытаць у мяне, раз я іх да друку даславала.

Чакаю зь нецярплівасцю «Шыпшыны». Вельмі добра разумею Вас, як цяжка Вам ўсё рабіць самому...

Пакуль што пра сваё жыцьцё ў Ватэнштэце нічога ня буду пісаць. Магчыма, хутка напішу вялікі ліст. Магчыма, наведаю Вас нават сама, бо ёсьць аказія паехаць на амэрыканскую зону, нічога ня ведаю пакуль.

Ільляшэвіч едзе заўтра за Гановэр. Але, здаецца, ён учора пісаў Вам сам. Ён тут, між іншага, страшэнна перагружены й фактычна робіць сам адзін. Даводзіцца дзівіцца, што адзін чалавек пасыпявае зрабіць так шмат.

Наконт Сяднёва я з Вамі цалкам згодна. Не, дарагі Юры Аляксандравіч, я ніколі не абвінавачу Вас у зайдзрасці. Я занадта добра ведаю Вас!

Жадаю Вам усяго самага што ні на ёсьць найлепшага. Сардэчнае прывітаныне Вашай сям'і.

Ваша Вольга Таполя

23. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

[Бяз даты]

Дарагі й шаноўны Юры Аляксандравіч!

Урэшце пасылаю Вам вершы для «Анталёгія». Ільляшэвіч даўно ўжо проста жыць не дае мне з гэтym вершамі — ён кажа, што паабяцаў Вам падгняць мяне, каб хутчэй даслала. А ў мяне ўсё справы неадкладныя, бо я ж пераяжджаю ў Ватэнштэт. Цяпер шлю вершы літаральна з дарогі, дзьве начы ня спала, таму прабачце за неахайнасць.

Але я баюся спаткаца зь Ільляшэвічам, не адаслаўши вершаў, бо будзе мне наганяй. Між іншага, ён якраз нядрэннай думкі аб маіх вершах. У большасці (але ня ўсе) пасылаю па ягонаму ўказанню. Ён парадай ме паслаць й эратычны вершык, і што-колечы зь інтымнай лірыкі. Ён мне казаў: «Ты, Вольга, — наша Ахматава і ўносіш у нашу паэзію штосьці новае». Але, між іншым, гэта толькі часам бывала гэтае сяброўскае «Ты» — цяпер яго зноў няма. Гэта ў нас быў такі праект вялікага сяброўства й «літаратурнага каапэратыву», мы нават напісалі разам адну маленкую реч для часапісу — бяз прозвішчаў.

Але пляны частковая разбіліся аб некаторыя мяшчанская дробязі быту... А зрешты — далей будзе відаць. Толькі вельмі й вельмі прашу Вас: Вы нікому-нікамусенкі ні слова не кажэце, гэта я толькі адзінаму Вам кажу, бо ўсё будзе зразумета няправільна й не прынясе нічога, апроч непрыемнасцяў. І Хведару таксама нічога не пішэце. Не кажэце нічога Масею Сяднёву

наконт гэтага сяброўства, бо ён разумее сяброўства занадта вузка (увогуле, ён у жыцьці вузей, чым у паэзіі), і менавіта таму ў нас зь ім выйшлі толькі непрыемнасці. Але аб іх я нікому ня хочу расказваць.

А вось Хведар можа быць сапраўды вельмі добрым, надзвычайным сябрам, таксама як і Вы, дарагі Юры Аляксандравіч. Таму менавіта я й пішу гэтак шчыра. Я пісала ўжо Вам, што з бабамі больш не сяброву — хай на іх ліха!.. Між іншага, мая «врагіня» вылецела зь Лянінгену — хацела мяне ўтапіць і сама ледзь не ўтапілася. Я нават крыху сумую па Лянінгену — ён такі прыгожы! — і па сваім цудоўным блакітным пакоі, па любых кветках... Але ўжо, мусіць, скончана... Рэчы перасланыя да Ватэнштэту... Цяпер мне ўжо трэба на Ватэнштэт пісаць — адрас Вам вядомы. Ільляшэвіч прасіў мяне напісаць Вам — але ўжо, мусіць, запозна, — каб Вы не расказвалі нікому наконт майго ДП, бо некаторыя асобы могуць выкарыстаць гэта супроць некаторых добрых людзей.

Ільляшэвіч пісаў Вам наконт мяне сам, але забыўся папярэдзіць. Пісаў ён і наконт літаратурнага майго вечара. Трэба сказаць, што я да яго зусім не рыхтавалася й чытала прыпадкоў, што пад руку трапіла.

Усяго найлепшага! Шчырыя прывітаныні Вашай сям'і. Чакаю Вашага ліста — засумавала ўжо, бо даўно ня мела.

Моцна цісну руку. З пашанай да Вас

Вольга Таполя

Сягоңня ты — бязъмежна блізкі, мой,
Твой позірк споўнены пяшчотнасцю глыбокай
І песыціць сэрца дзіўнай цеплыней.
А заўтра зынікне ўсё, як здань, як слодыч мрой,
Абгорнешся скарынкай ледзяной,
Зноў зробішся чужы мяне і далёкі, —
І блізкасці як быццам не было...
І згасінье крамяністое съятло,
Што прыпадкова запалілася у мроку.

24. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

19 сакавіка 1948 г.,
Ватэнштэт

Дарагі й шаноўны Юры Аляксандравіч!

Ужо мо' дзесяць ці нават болей разоў пачынала Вам пісаць, ды ўсё дзяру лісты — усё неяк выходзіць на так, як мусіць быць. Ну, гэтым разам, як бы на выйшла, — пашлю яго.

Дазвольце Вам шчыра падзякаўца за «Шыпшыну». Атрымаўшы яе, была вельмі ўсысцана. Як і заўсёды, нумар вельмі цікавы й зроблены па-майстэрску. Толькі ў мяне ўжо яго ніяма — забраў Ільляшэвіч, бо ў яго таксама забралі. Мне яму, зразумела, не шкада, не шкада ня толькі «Шыпшыну», якая дорага мне, але ўвогуле не шкада нічога на съвеце, не пашкадавала б ні апошнія кашулі, ні апошнія лусты хлеба яму, але вось жа ў яго таксама забралі, і ягоны нумар узялі людзі, якія літаратурай не цікавяцца й ніколі не чытаюць, а толькі робяць выгляд, што цікавяцца. Тут увогуле такі прынцып — што тваё, то маё. Вось я Вам пажалілася ўжо, і гэта дрэнна. Аднак я спадзяюся, што ўсё ж гэта застанецца паміж намі, і Вы ня выдадзіце мяне перад Хведарам. Яму было б непрыемна.

Але, ведаецце, справа ўрэшце й ня ў часапісе, і калі я пажалілася, дык таму, што мне балюча неяк, што ягоную дабрыню ўвогуле людзі заўсёды, на кожным кроку, выкарыстоўваюць, зусім ня ўмеючы й ня хочучы яе ацаніць. Ён аддае без разбору абсалютна ўсё, а сам ня мае нічога, нават самага неабходнага, нават ніводнай пары шкарпэтак, напрыклад. Жыве вельмі дрэнна. Такое жыццё, фактычна, зьяўляецца павольным самазабойствам. Ён міс сказаў: «Вольга, яшчэ год такога жыцця, і мяне ўжо ня будзе...» Але ён сам ніколі ня жаліцца, толькі мне часам што скажа. Гэта вялікая справа — ня жаліцца, калі цяжка й дрэнна. Вось Вы таксама ніколі ня жаліцесь, як бы цяжка Вам ні было. Ня жаліцца, не зайдзросціць і не хваліцца — гэта вялікая реч, гэта трэба ўмеець цаніць.

Вы й Ільляшэвіч — цудоўнейшыя людзі, адзінія, якіх я ведаю тут. Мы зь ім часта Вас успамінаем, мы Вас вельмі хвалім — гэта не камплімэнт. І ведаецце, што Хведар асабліва часта паўтарае аб Вас? Што, калі ён памрэ, дык Вы будзеце адзінным чалавекам, які скажа аб ім цёплае ѹшырае слова, слова праўды. Некалі ён разылічваў, што гэта ж самае разам з Вамі зраблю ѹ я, але цяпер ён думае, што калі ён памрэ, то ѿ я, пэўна, памру...

Так, Вы й Ільляшэвіч — абодва людзі незвычайнія, людзі вялікай душы, Вы валодаеце рэдкімі чалавечымі якасцямі абодва, але Вы, разам з тым, і розныя з ім; ён — палкі, гарачы ліркі і ў творчасці, і ў жыцці, Вы ж больш эпічны, так скажаць. І яшчэ, мне здаецца, Вы — цвярдзейшы. Гэта плюс. Ільляшэвіч мяккі, як воск, і гэта часам дрэнна. Зь ім нават дзесяці могуць зрабіць ўсё, што хочуць. Мабыць, усе, апрача мяне, бо я сама перад ім занадта мяккая. Ён страшэнна любіць дзяцей, але ня хлопчыкай, а толькі выключна маленьких дзяўчатак. Яны сядзяць у яго часам цэлыя днімі, перашкаджаюць яму ў працы й праста тэрарызуюць яго...

Вось я даўно не пісала Вам шмат, і цяпер ужо пачынаю расыпісвацца. А Вам, пэўна, якраз няма часу...

Хачу я пажаліцца, бо я не валодаю тымі станоўчымі якасцямі, як Вы й Ільляшэвіч. Вось тут, жывучы па розных чужых кватэрах, я разбазарыла амаль усе рэчы, якія з такой цяжкасцю, зь нямецкай ашчадлівасцю нажываліся гадамі. Тут у мяне становішча іншае, як у Міхэльсдорфе: тут я сама толькі раздаю апошніяе. Аbstавіны часам змушаюць да гэтага. Я б ня жалілася ўжо, беручы прыклад з Вас і Ільляшэвіча, але мне крыўдна, што гэтыя рэчы ці нават прадукты (напрыклад, Шукелойць перад ад'ездам прыстараўся мне муки белай) скарыстаў ня Хведар, які меў бы ў іх больш патрэбы й права, а людзі, якія маюць куды больш за нас, бо гоняць гарэлку, трymаюць жывёлу, робяць гандаль і г. д. Так, прыкладам, мая добрая ільняная просьціна трапіла да такой асобы: яна купляла сукенкі па 500—800 марак і бальныя туфлі, але пасыльнай бялізны амаль ня мела. Пры жаданні, аднак, магла б купіць, а Ільляшэвіч ня мае ніводнае просьціны й купіць ня можа, бо мае адны даўгі... Аднак дурацкія abstavіны змусілі мяне зрабіць ўсё наадварот, як трэба...

Я тут таксама маю ўжо калі 300 марак даўгоў — такіх ня мела ніколі ў жыцці. Паёк тут для адзіночак зусім галодны, горшы, як у Вас. Нездарма Ільляшэвіч пісаў мне, што часта прыходзіцца галодным быць. Ён таксама часта галадае, хоць мае яшчэ магчымасць перакусваць з вучнямі пры гімназіі. Але ў гэта замала. Мы зь ім ня ўмеем устроівацца.

Ёсьць у мяне, зразумела, тут і плюсы. Вось маю ўжо нейкі самастойны катух. Маю працу — набіваю розныя матрыцы. Вось і часапіс набіла, хоць, можа, і кепскавата — розныя хваляваныні перашкаджалі. Усё ж Ільляшэвічу некаторая раз-

грузка... Але ён усёроўна працуе за дзесяцярых і начамі ня сьпіць...

Стала я й актыўнай антыкрывічкай і артыкулы супраць іх пісала. Вызначылі мяне ў акруговую выбарчую камісію, але крывічы (яны ёсьць яшчэ тут) далі мне, здаецца, адвод... Але — усёроўна!..

На мінульым тыдні ў гэтых вечар мы сядзелі вось тут, у гэтым маім катушку, разам зь Ільляшэвічам і гутарылі, гутарылі бясконца. Тады быў нейкі разрывак з працай, у яго быў таксама асаблівы настрой, і мы правялі зь ім разам некалькі дзён і вечароў, сядзелі, зашыўшыся, як мышы ў нарны, плюючы на ўсё на съвete... Гэтак было ад чацвярга да нядзелі... Тады было цудоўна. Цяпер мы бачымся ўрыўкамі. Ён страшнна сумны...

Першы час, як я прыехала, усё было інакш. Я прыехала таму, што ён гэтага захацеў. Ён запрапанаваў мне прыехаць сюды, спачатку матывуючы гэта грамадzkім матывамі... Пасыля, на Новы Год, ён напісаў мне ліст, якога не хацеў быў адсылаць, але пасыля адаслаў. «Вольга, — пісаў ён, — Вы (мне так хочацца сказаць Ты!) адзіная душа ў мяне тут, на чужыне, якая мяне разумее й спачувае. Ах, калі б Вы прыехалі!.. Калі б Вы прыехалі!..»

Я прыехала — спачатку ня ведаючы, што застануся тут. Ільляшэвіча не было — ён паехаў на паховіны аднаго беларуса, які загінуў трагічна. Я нікога ня ведала ў лягеры. Мяне вельмі цепляла сустрэў камандант, які фактычна зьяўляецца сябрам Хведара. Ён прывёў мяне да Ільляшэвіча на кватэру — побач зь ім жыве жонка дзядзькі Шылы (дзядзька Шылы доўгі час моцна хворы). Камандант запрапанаваў Шылавай адчыніць пакой Ільляшэвіча і ўстроіць мяне — там былі, між іншага, два ложкі. Я разгубілася, а Шылава запратэставала ды запрапанавала спыніцца ў яе. Я так і зрабіла... Я толькі, нягледзячы на стому з дарогі, прывяла ў парадак ягоны пакой, які меў жахлівы выгляд...

Пасыля адбылося спатканье... У першы ж вечар ён сказаў мене: «Вы, Вольга, маглі б быць тут, у мяне, але што скажуць людзі... А, зрешты, пляваць на людзей... Але я мушу быць вольны... Я ня ведаю сам...»

Аднак, фактычна, той час мы былі ўсё роўна што разам — гэта было праз тоненьку перагародачку, побач. І я наводзіла ў яго парадкі, паліла ў печы, гатавала есці — мы елі разам, раніцой будзіла яго на лекцыі, грэла гарбату. Мне здаецца, што ў той час ягонае жыццё было крыху больш упарадкованым і лягчэйшым...

Усё вельмі цяжка расказаць. Толькі тут, паколькі ў некаторых адносінах ён рабіў для мяне шмат, і паўсталі небяспека, што я, новая, чужынка тут, буду мець нейкай «ўзвышанае» становішча, якое хацелі манапольна захаваць за сабой некаторыя іншыя, паўсталі дробнае зайдзрасцьць, пачаліся розныя плёткі, намовы й г. д. Плёткі, праўда, маглі быць і бяз гэтага, але гэта былі адмысловыя плёткі, з пэўным разылікам. Мая гаспадыня была зацікаўленая ў тым, каб падшукаць мне іншыя прытулак. Маглі ў яе быць і іншыя меркаваныні, аб якіх тут таксама шмат пляткарыйлі, але я ня хочу іх паўтараць.

І вось я вырашыла перабрацца на іншую кватэру. Хведар і я, абое мы былі сумныя ў нэрэвовыя. Гаспадыня амаль увесь час была ня дома. Ільляшэвіч штохвіліны забягаў да мяне, а то спыняўся чагось у нерашучасці каля дзьзвярэй. Ён сказаў яшчэ раз: «Вольга, сумна ў цяжка быць аднаму...» Бачачы ягоны страх перад абмовай, змаганыне з сабой, я перабралася не да яго. Тады ён выкінуў з свайго пакою другі ложак... У той жа дзень...

І вось я не дапамагаю яму больш. Ён баіцца абмовы. А змаганыне ў ім усё яшчэ ідзе. Сам сказаў аб гэтым. Ён ня ўмее хлусіць. Але цяпер часта стараецца сябе паказаць да мяне горш, чым ёсьць. Раз я сказала яму — людзі думаюць, ён да мяне кепскі. Ён нават узрадаваўся й сказаў: «Гэтак лепш». Абы яны ня думалі іншага.

Часам жа, наадварот, бывае праз меру добры...

Гавару я зусім аб'ектыўна — Ільляшэвіч чалавек выключны. Незвычайна здольны, мнагагранны, вельмі глыбокая й складаная натура... Пра такіх я толькі ў книгах чытала й ня ведала, што пабачу такога ў жыцці. А вось пабачыла й пазнала нават больш, чым іншыя, бо іншыя, нават найлепшыя ягоныя сябры, ня ведаюць тых бакоў ягонага жыцця й ягонае душы, якія ведаю я. Бо ён, хоць і шчыры вельмі, але й скрыты разам у некаторых дачыненінях. Толькі, можа, задорага будзе мне гэта каштаваць...

Мая адданасць цешыла Ільляшэвіча, бо ніхто ня быў тут яму адданы, ніхто яму не спачуваў, не разумеў. Ён мне неяк сказаў: «У сваім жыцці я чуў замала цёплых словаў. Я іх патрабую — адчуваю гэта часам балючча». Але часам ён толькі дэнэрвуеца праз мяне, і я раблю яму ня лепш, а горш. Маёй сужыхарцы былой сказаў ён аднойчы (дый ня раз гэта было): «Вольга мяне здэзарганізавала, дзьеце начы ня спаў... Яшчэ адна такая нач — і я звалюся». Ён быў крыху шчыры зь дзявюма асобамі тут, якія жылі са мною разам. Абедзье падвялі, як найгорш. Цяпер ён і найлепшым гаворыць адваротнае...

Увогуле ўсё страшэнна заблыталася, ускладнілася. Я цяпер сама ня спала некалькі начэй. Пачуваюся хворай. Таму мо' ня ведаю сама, што пішу Вам. Неяк ня так зьбіралася я напісаць.

Ускладненая сітуацыя была ўжо й тады, калі я ехала па рэчы. Я спытала ў Ільляшэвіча па шчырасьці: «Можа, лепш мне не прыяжджаць больш? Я ж магу, і будучы ДП, жыць недзе на прыватцы...» I вось быў адказ: «Адзіная просьба — прыехаць найхутчэй». Я просьбу выканала... А можа, гэта была вельмі грубая памылка?

Толькі часамі бывае добра, калі, забыўшыся на ўсё на съвеце, мы гадзінамі гутарым «по душам», часамі нават пры замкнёных дзьвярах. Тады ён іншы раз гаворыць: «Вольга, мяшчанства ж тут скроў, фактывна... Толькі ты ды я... Двоес нас тут толькі... І яшчэ недзе там — Віцьбіч, на якога ўся мая надзея...»

Я тут больш самотная, чым у Лянінгене нават. Ніякіх добрых знаёмых, як у Міхэльсдорфе, у мене няма. Няма куды й пайсьці, няма зь кім пагутарыць. У съвята ніхто нікуды не запросіць, сяджу адна «ў сваёй бярлозе», як кажа Хведар, і толькі чакаю: а можа, прыйдзе ён, адгуляўшы съвята ў іншых... Часамі прыходзіць...

Ну, хопіць, дарағ Юры Аляксандравіч. Вось расыпісалася! І цяпер у мене нейкае няёмкае пачуцьцё — такое пачуцьцё, што я здрадзіла Хведара... Я, мабыць, зрабіла кепска, што так напісала Вам. Але ж Вы ня будзеце мене выдаваць — Ільляшэвічу было б непрыемна. А я Вам напісала, мусіць, таму, што давяраю Вам, як нікому ў съвеце. Вы — адзіны й непайторны...

Верш Кавыля, дзе ён і Таполю ўспамінае, я чытала. Галоўнае там, зразумела, упамінка аб «Шыпшыне». Хведар мне паказваў гэты верш.

У маёй «Навальніцца» заключныя радкі — гэта ўстаўка, якая належала недзе вышэй. Але я шмат вінавата, што так няясна зрабіла. Нічога. Увогуле нумар цудоўны. Хутка прышло Вам нешта з прозы, толькі ня знаю, ці паспее ў наступны нумар. У мене ёсьць адна няскончаная новая рэч, я хацела нават падагнаць яе ў «Шляхам Жыцця», але Ільляшэвіч сказаў мне: «Пашлеце, Вольга, у «Шыпшыну», гэта ж і я нічога не паслаў. Калі не маё, дык хай Ваша будзе». Я яму паабязала ды за рознымі справамі ўсё яшчэ ня скончыла. А раней я меркавала ў «Шыпшыну» іншае падрыхтаваць.

21.3.48. Атрымаўся міжвольна перапынак у лісьце. Была ў нас зь Ільляшэвічам праца на дзень і ноч. Учора к вечару скончылі. Я была ледзьве жывая, але тым ня менш мы зноў правялі

зь Ільляшэвічам цудоўны вечар у бясконцых гутарках, у якіх і Вас добрым словам паміналі... Найлепшае ў жыцьці — калі можна так шчыра й па-сяброўску гаварыць з чалавекам, які мае глыбокую душу...

З дасланымі нам зь ім апошнімі нумарамі «Шыпшыны» ўсё ў парадку цяпер. Я неяк недарэчна пачала ліст, мусіць, таму, што мела дрэнны настрой. Увогуле, ўсё напісала ня так, як трэба, але ўсё роўна — пашлю. Толькі прашу Вас, як будзеце пісаць Ільляшэвічу, пішэць, як заўсёды. Я заўважыла, што яму нават прыемна, калі Вы што-небудзь успамінаеце пра мяне, ён тады з такой съветлай усьмешкай дакладвае аб гэтым, але мая шчырасьць з Вамі была б яму непрыемная.

Як узор маёй працы па набіўцы матрыц, Вы атрымаеце скайцкі бюлетэн штандару «Гарц», высланы Вам учора.

Шчырае прывітаныне Вашай сям'і.
З найшчырэйшымі пажаданнямі й пашанай да Вас

Вольга Таполя

НЯХАЙ

Няхай не кахаеш мяне ты,
Хай век цэлы буду аднэй, —
Ты сэрца маё несагрэтае
На момант адзін хоць сагрэй!
У лёсу цябе каб як скрасыці
На міг хоць «сваім» каб назваць,
Стварыць хоць ілюзію шчасыця,
Як шчасыця ня маю зазнаць...
Няхай не ўсур'ёз — хоць «як быццам»...
Расысецца шэрай мгла,
І мне хай на момант прысыніца,
Як быццам... шчасылівай была!

25. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

1 красавіка 1948 г.,
Ватэнштэт

Дарагі й шаноўны Юры Аляксандравіч!

Пасылаю Вам свой новы твор. Я прысьвяціла яго Ільляшэвічу. Ён заслужыў гэтага. Мне хацелася напісаць інакш, але інакш нельга было...

Мне вельмі, вельмі сумна. Ільляшэвіч цяпер хворы. Ён ляжыць у сябе ў пакой, і яму вельмі кепска. Учора было крышку лепей, ён прачытаў мой твор і неяк усьцешыўся, а сёняня ізноў горай. У яго хворыя лёгкія й сэрца. Я за яго страшэнна баюся, бо яго брат памёр ад сухота...

Учора цэлы дзень ляжаў галодны. Я занесла яму тое-сёе, зварыла заціркі, а сама нічога ня ела, бо ў нас зь ім няма нічога... Але гэта ўсё было нішто для хворага... Я дамовілася з камандантам, каб Хведару далі, хоць часова, дадатковыя харчы, і камандант зрабіў гэта... Сёняня ён атрымае. Але яму дрэнна, у яго жахлівы настрой. Кепска ў яго цяпер з нэрвамі таксама. Апошнія дні ён піў, і гэта вельмі пагоршыла ягоны стан. Яму цяпер ня можна піць...

Яму цяжка. Сапраўдных сяброў у яго тут няма. Камандант толькі крыху сябра, дый той сёняня выехаў... Хведар страшэнна, жахліва самотны... Вакол толькі дробная, нізкая зайдрасцьць, розныя інтрыгі.

Калі яму кепска цяпер, шмат хто цешыща... І я не заўсёды магу яму дапамагчы з-за розных складанасцяў. Становішча такое, што звар'ящець можна. Ах, калі б Вы былі недзе бліжэй, дарагі Юры Аляксандравіч!

Я страшэнна баюся за Хведара. Вы напішаце яму, ці ж ня праўда? Вы напішыце, што даведаліся ад мяне аб ягонай хваробе, але наконт нэрваў і выпіўкі ня трэба пісаць, а то яму будзе яшчэ цяжэй... Гэта між намі. Вы ж залаты чалавек, Юры Аляксандравіч, Вам жа ўсё можна сказаць, Вы ж не асудзіце яго, як іншыя. А іншыя, якія яго асуджаюць, самі ў сто разоў горш...

Усяго найлепшага, Юры Аляксандравіч. Моцна, моцна цісну Вашу руку. Шчырае прывітанье Вашай сям'і.

З глыбокай пашанай да Вас

Ваша Вольга Таполя

* * *

Табе, адзінаму і незраўнанаму,
І песня, і жыццё, і ў руکі твае — лёс!
Ты сэрца мне зрабіў крывавай ранаю,
І вочы праз цябе лілі азёры сълёс...
Пакуты жудкія і крывуды невымерныя,
Раней нязнаныя, зазнала праз цябе,
Ты мучыш зьдзекамі і недаверамі.
І я зусім не пазнаю сябе...
Ды — хай ня вынесу, няхай звар'ю я,
Няхай пакутамі ты мне скрышыў душу,—
Усё, як ёсьць, усё табе дарую я,
На ўсё пяшчотнасцю бязъмежнай адкажу!
Бо у тваіх вачох пад маскаю халоднасці
Я бачыла жывыя неапісальныя боль,
Бо у тваіх вачох, чужых мне, столькі роднасці,
Што я жыву табой, адным, адным табой!
Бо да мяне аднай такі несправядлівы ты,
Бо ты — цудоўнейшы, найлепшы між людзей,
Табою, як нікім, пакутай кубкі выпіты,
Дарога — цяжкая, і лёс твой — ліхадзей...
І, можа, я адна спагадаю гарачаю —
Сярод халодных, абыякавых, чарствых —
Паўна к табе. Ды толькі ня зынанчу я
Твойго жыцця і сумных дзён тваіх!..

26. ХВЕДАРУ ІЛЬЛЯШЭВІЧУ

[Бяз даты]

Хведар, родны, найлепшы!
І так — скончана... Мы нават не сябры, сказаці Вы...
Які шалёны боль... Нічога няма, апрач гэтага болю...
Дык я іду, Хведар... Іду туды... Заўтра, а дзясятая гадзіне
раніцой еду ў Брауншвайг, а там... Што б ні чакала мяне. Я вы-
канана свой намер. Бывайце! Бывайце, родны, незраўнаны!..
Шчасьце маё, бывайце! Маё сэрца разрываецца ад болю...
Шануйце сябе!.. Я б не выконвала гэтага намеру цяпер... Я ска-
зала Вам — як канчатковая мэта толькі. Мой адзіны шлях —
туды. Але я прасіла Вас у аднай запісцы (што праз Алега
перадала) пакіраваць мною... Я ня ведаю, як лепш... Не для мяне
як лепш, а наагул... Я сказала: выканаю любы загад Ваш! Можа,

лепш чакаць тут? Але Вы — адыходзіце!.. Калі б гэтага не было, я чакала б, бо я ня маю сілы Вас пакінуць... І ня ведаю, як сапраўды лепш... Але я шчырая, і вось я даводжку сваю шчырасць. Гэта больш, чым цаною жыцьця, бо ісьці ад Вас — горш, чым памерці.

Але Вы адышлі ад мяне, сказаі: «Бывайце назаўсёды!» Пэўна, я сама вінавата... Не, зразумела, ня Вы!.. Вы — найлепшы, Вы — цудоўны, добры... Толькі я ня мела права краснаць некаторых рэчаў... Бо Вы ня маецце падстаў мне верыць... А калі атрымаеце іх, дык будзе запознання... Бо мяне ня будзе тут...

Хведар, я дзякую Вам за ўсё, за ўсё... Калі я буду паміраць, дык апошнім майм словам будзе Ваша імя... Родны, цудоўны!.. Я шчырая... Я вельмі шчырая... Вы больш ніколі нідзе не спаткаеце такой шчырасці, такой самаадданасці, такой гарачай, глыбокай прывязанасці, як у мяне да Вас. Ніколі! Даруйце, родны, што я прычыняла Вам боль... Вам, найлепшаму сярод людзей... Я не хацела!.. Я сама замучылася зусім... Я зрабілася ледзь не вар'яткай... И я так баюся за вас!..

Пасля той апошнія выпілкі ўдваіх было палягчэла, бо мы рассталіся добра, Вы абыцалі прыйсьці... И мне зрабілася неяк лёгка, хацелася быць вясёлай, хацелася съмяяцца, забыць ўсё цяжкае... Але калі пры сустэречы я ўспела ўсьміхнулася Вам, а Вы не адказалі на ўсьмешку, я зразумела, што ня будзе добра...

Хведар, я хацела быць Вам найлепшым, найшчырэйшым, найадданейшым сябрам... Я люблю Вас больш, чым можна любіць... Вы для мяне даражэй жыцьця... Я ня вораг, о, не!.. Я не чужая, Хведар, не!.. Чаму не адчуваеце Вы маёй шчырасці?.. Я шчырая!.. Я не магла ўстрымаша, каб не гаварыць з Вамі шчыра!.. Но з кім жа, з кім?.. Вы — над усімі й над усім!..

У апошніх размовах я не казала, што цяпер выканана свой намер. Я думала, можа, цяпер найлепш, найправільней быць добрай шыпшинаўкай. Такая думка прыйшла мне не адразу... Першы ўдар — па найгоршых, такіх, як Станкевіч, Адамовіч, на'т Арсеньева й гэта — праз «Шыпшину» таксама... Там — найлепшыя... И я мушу быць шыпшинаўкай... Але гэта толькі першая ступен... Такія думкі прыйшли мне нядайна, ужо пасля нашых папярэдніх гаворак. Я, здаецца, нават ня выказала Вам гэтых думак, толькі сказала, што ў «Шыпшине» — найлепшшае, што ёсьць тут, і па пераконаньнях там ёсьць такія, як я, ці лепшыя за мяне, бо бяз тых памылак і хістаныяй... Цяпер жа, калі Вы адышлі ад мяне, калі я ўбачыла Вашыя сумненін,

правільней, адчула іх, я вырашыла безадкладна пайсьці на рагучы крок і звортам туды выкупіць свае памылкі, свае грахі, аб якіх я казала Вам... Намер гэты быў і раней, стаяла, аднак, пытаньне аб часе зьдзяйсьнення й способе зьдзяйсьнення... Цяпер — вызначана... Заўтра а дзясяткай гадзін — адсюль, а далей будзе відаць... Далей пакіруюць іншыя.

Гэта — у імя ідэі... Але мне цяжка й сумна, Хведар... Я не пачула ад Вас перад «бывайце» жаднага харошага слова... Мне празь меру цяжка, і я не знаходжу слоў, якія хацела б цяпер сказаць Вам...

Хведар, шчасьце маё, бывайце!.. Я не чужая, не!.. Дарагі, харошы, шануйце сябе, шануйце!.. Вы — адзіны, Вы — найкаштоўнейшы, незаменны!.. Шануйце сябе, родны, помніце мае слова!..

Баліць душа, Хведар... Я не магу бяз Вас!.. Але я іду... Ваша «бывайце» дасыць мне сілы... Усе гэтыя ўскладненіні апошняга часу... Я толькі мучу сябе й Вас... Дык вось — вызваляю Вас, ня будзе больш у Вас вицага «ценю», які атручвае Ваш спакой!.. Але — які жахлівы боль!.. Гэтыя вочы цудоўныя Вашы, якія часам так спагадліва глядзелі на мяне... Яшчэ так нядайна... У той дзень сходу... Божа, якая пакута!.. Бывайце, родны, незрэўнаны!.. Я бяру з сабой Ваш каласок... Я целую яго бясконца...

Мне яшчэ бальней, што я прычыніла Вам пакуты... Маё сэрца разрываетца на кавалкі... Можа, я звар'яцею... Але я дасягну перад тым мэты... И Вы ня будзеце лічыць мяне няшчырай... Помніце — ніхто ня будзе Вас любіць, як я!.. Я не магу бяз Вас!.. Вы — маё жыцьцё!.. Мне было б лягчэй памерці. Але я ня скончу самагубствам. Я пайду туды. Я не чужая, толькі слабая... Аднак сабрала ўсе сілы й — іду... Я ўкладаю сюды запіску аб самагубстве. Гэта толькі каб Вы маглі паказаць Каўшу...

Ах, які Вы добры, Хведар!.. У Вас — бездань дабрыні, як ні ў кім, ніколі... И цяпер — ўсё гэта не для мяне...

Бывайце!.. Увечары я прыйду яшчэ раз — развязітацца, у апошні раз у вочы цудоўныя паглядзець... Мушу штосьці прынесці... Не магу інакш! Апошні раз!.. Мушу пабачыцца!..

Ключ ад майго пакою будзе ў калідоры пад першым паленам дроў ад дзівярэй. Прыходзіце ўночы й вазьмеце, што хочаце, сабе. Я ўсё пакідаю, а Вы адзін маецце права на ўсё маё...

Шануйце сябе! Цалую руکі Вашы.

Ваша Вольга

Ды былі надарэмны мае ўсе стараныні,—
У шалёнаі, упартай з сабой барацьбе
Ты адрынуў, пракляў на'т маё ты кахраньне,
І яно ўжо ня грэе, ня съвеціць табе!..
І таму мая лямпка гарыць так маркотна
Ў кволым змроку празрытай вясновай начы,
І сядзіш ты пануры, жахліва самотны,
Ды цяпер мне самоты тваёй не змагчы!
Хай ад мукі пякельнай раскрышица сэрца,
Хай звар'юю ці вечна хай буду тужыць,—
Як другія, ня маю на'т права памерці
І, бязь сіл да жыцьця, мушу жыць...

27. ХВЕДАРУ ІЛЬЯШЭВІЧУ

[Бяз даты]

Хведар, бывайце!..

Я не магу бяз Вас жыць і таму лепиш адыду ў небыцьцё...
Каб не парочыць лягеру, еду далей... І там выканою...

Ваша Вольга Таполя

Да цябе, як бывала, прыйсьці не магу я,
Як раней, пераведаць цябе не магу,
Не скажу табе больш, як жахліва сумую,
Па табе на'т у вершы ня выльлю тугу.
Бо з табой адышла мая верная музा,
Хай пішу, ды ня так, як бывала, пішу,
Бо абломкі мінulага роспачы грузам,
Стопудовым каменем ляглі на душу...
Ды няхай адышоў ты, бязьмежна мне любы,
Хай жыву без цябе, ды жыву я табой,
Зь ціхім стогнам тулю перасохлыя губы
Да прадметаў, крананых тваёю рукой...

28. ЮРКУ ВІЦЬБІЧУ

13 ліпеня 1948 г.

Дарагі шаноўны спадар Віцьбіч!

Мусіць, цяпер я ня маю ўжо права называць Вас так... Вы
мяне асудзіце страшэнна. Не магу ўстрымаша, каб не напісаць
Вам гэтых апошніх радкоў. Бо нягледзячы на тое, што мы з
Вамі — людзі розных шляхоў і розных перакананьняў, але са-
мая съветлья ўспаміны аб Вас будуць жыць ува мне да апошніх

хвілін майго жыцьця... Я іду шляхам Тодара Лебяды. Гэта ўжо зроблена, і павароту няма. Можа, гэта вар'яцтва, пэўна, аддаю сябе на турму, на пакуты, але гэта зроблена шчыра... Як загіну, дык з чыстым сумленнем, бо шляхам доўгіх ваганьняў прыйшла я да аднаго перакананья... Аднойчы я сказала аб гэтым шчыра й вось цяпер даводжу шчырасьць...

Мне бясконца цяжка й сумна, мне цяжка да чорнага жаху вар'яцтва, хвілінамі думкі мяшаючы ў галаве. Я пакідаю Хведара, які стаў для мяне даражэйшым за жыцьцё... Які шалёны боль! Ня пытайцеся, чаму я так зрабіла. Дый позна ўжо пытаяцца... О, якой бы была я щасльвай, калі б магла ўсё расказаць каму-небудз!.. Але я адна, адна... Вакол — толькі варожасьць... І з Хведарам я не магу гаварыць больш... Мала таго, што ён мой ідэёвы вораг, але ён ня верыць мне наагул. Ня можа быць сытуацыі больш трагічнай, чым тая, у якой апынулася я... Я сама сваёю хвараблівай міцельнасцю наконт сябе ж, сваімі вар'яцкімі лістамі да яго й недарэчным асьвятленнем, правільней, расказам аб некаторых момантах выклікала ягоны не-дaver...

Толькі я — шчырая ўва ўсім! І нельга быць больш шчырай, як я!.. У такія хвіліны, перад якой стаю я цяпер, людзі ня хлусяць. Хведар — надзвычайны, адзіны, ні з кім незраўнены, цудоўнейшы, найлепшы чалавек, чалавек найбагацейшых талентаў і вялікага, бязьмежна чуткага сэрца... І я люблю яго больш за жыцьцё. Я захапляюся ім, як дзіця, схіляюся перад ім!..

Ці чулі Вы калі, як ён грае на скрыпцы, на мандоле?

Перада мною яшчэ стаяць яго кветкі, кветкі, прынесенныя ім... Я гляджу на іх... Я ціха кранаюся іх перасохлымі губамі... Які боль!.. Я ўжо ня ўбачу яго...

Я пасылаю Вам, як яго лепшаму прыяцелю, свае вершы яму, напісаныя пасыля нейкіх аскладненняў, што былі ў нас... Вершы, напісаныя «не чарнілам, а крывёю». Прачытайце! Ён ведае іх... Гэта яму, «адзінаму й незраўнанаму»... Толькі... лёс мой выпаў зь ягоных рук... Я сама недарэчна вырвала яго...

Юры Аляксандравіч, бывайце!!! Не судзіце... Ці — судзіце, як знаеце... Скажыце калі-небудз Хведару, што май апошнім словам, апошнім брэдам будзе ягонае імя... Бо я, мусіць, ня вытрымаю, мae нэрвы зусім хворыя.

Юры Аляксандравіч, слайны, харошы, падтрымайце яго!..
Бо яму цяпер цяжка й сумна... Ён самотны цяпер...

Бывайце!!!

Вольга Таполя

P. S. Я даведалася, што Хведар хворы. Божа мой, сэрца разрываеща на кавалкі! Думкі мяшающа ў галаве. Насуперак сабе, насуперак усяму ён прывязаўся да мяне неяк дзіўна...

НОЧЧУ

За маім ваконьнем нач галосіць бурай,
Ў небе — хмар кудлатых доўгі карагод.
Паміж імі — месяц, бледны і пануры,
Кідае праменіне, халодны, нібы лёд.
Ноч ў маім кутку сплятае густа цені,
Ў сумным гуку ветру тоне цішыня...
Я сяджу ў глубокім задумені
Прыстале і не палю агня.
Сыпяць усе пад буры завыванье,
Сном спавіты навакол абшар...
Толькі я сядзець буду да раныя,
Адзінокая, бы месяц сярод хмар.
Галава — ў тумане. Сэрца ные, мле,
Скроні палымнеюць, быццам у вагні...
Я ня сплю. Складаю толькі верш табе я,
Бо адным табою поўны мае дні.
За вакном раве, шалее вецер дзікі
Дробным сыпкім сънегам у вакніцы б'е...
У маім сэрцы — боль і нейкі сум вялікі,
Нейкі дзіўна новы смутак аб табе.
Гэты смутак... Ён — бы акіян вялікі,
Ў ім мільёны сэрцаў могуць патануць.
Бо — цябе няма тут. Ты... ты дзесь далёка!
І таму ў душы і гэты боль, і жуць.
Згіну я, бяздольная, не прыждаўши шчасця,
Мне жыццё з самоты выткала дыван..
За лілёвай хмарай месяц промені гасіць..
Ў небе — хмар каашлатых доўгі караван.
Ўсё мацней, шалёней ветру завыванье.
Я пішу. Ды не стае мне слоў.
Я пішу-складаю палкі верш-вызнаныне,
І у гэтым вершы — майго сэрца кроў.
Тое, што ўва мне — мацней самое съмерці.
Агнявей агню, трывалей, чымся час, —

Гэтакаму вершу нельга не паверыць,
У жыцці так пішуць людзі толькі раз!
Сьведкаю адзіным месяц съветлавокі,
Што глядзіць маркотна з-за лілёвых хмар,
Як пішу я ўночы верш табе, далёкаму,
Як у верш ўкладаю свайго сэрца жар.
Ды ці ж ты далёкі? Не! Ты — дзіўна блізкі,
Даражэй за шчасцце, даражэй жыцця.
Вось з крывінак сэрца слоў пішу я нізкі,
Як пішу у сэрцы нізкі пачуцця.
Ах, чым стаўся мне ты — сам таго ня знаеш,
Мо' міжволі стаўся — не хацеў і сам.
Хай ты толькі скажаш, хай ты загадаеш,
Я табе і ліру, і жыццё аддам¹.

¹ Летам 1948 г. Вольга Таполя вярнулася ў Беларусь. У лістападзе таго ж году ў аўтамабільнай катастрофе загінуў Хведар Ільяшэвіч. У 1962 г. часопіс «Баявая Ўскалось» надрукаваў нататку «Паслья доўгай разлукі»: «Вольга Таполя, пісьменынца-эмігрантка, паддаўшыся камуністычнай пропагандзе, вярнулася ў 1949 годзе ў Савецкі Саюз, але на радзіму ня трапіла. Адпакутаваўшы ў канцлягероў цэлы гэты час, яна толькі цяпер змагла ступіць на родную, паняволеную зямлю. Падышэй зъмешчаным загалоўкам Таполя зъмясьціла ў бальшавіцкім «Голосе Радзімы» свае імпрэсіі, адрывак якіх падаем: «Паслья доўгіх гадоў з усім родным і блізкім я зноў пабачыла свой любы, бязмежна дараўгі сэрцу горад.

Вось я зноў іду па родных, менскіх вуліцах, такіх знаёмых ад самых раныніх дзіцячых год, да болю знаёмых і любых. Яны сталі цяпер цудоўна-новымі і прыгожымі. Зараз Менск — сапраўдная величная сталіца. На вуліцах такі рух, што кружыцца галава... А можа, гэта ад шчасця, што я бачу свой родны горад! Я ўсіхвалівана так, што мне цяжка вымавіць слова... А ў сэрцы самі сабой складаюцца радкі:

Нямала пройдзена сцяжын цярністых,
На дальняй, непрыветнай чужыне.
Ды у вірах жыцця і у ставох багністых
Пашчасціла не патануці мне.
Я зноў з табою, Менск, цудоўны, незраўнаны.
Няўжо ня сон, што бачу цябе зноў?!

Які прыгожы ты! Знаёмы і... нязнаны!
Як выказаць к табе маю любоў?!

Але радасць мяшаецца са смуткам. Не, мінулае нельга забыць».